

హే చ్చరిక

ఈ ఆయుర్వేద వైద్య సారామృతము ఆరు పుస్తకముయొక్క సర్వ హక్కులు మాకే జెందియున్నవి కావున యితరులు యీ పుస్తకమును యేమాత్రము మార్పు చేసి గాని దీనివలెనే గాని ముద్రించ గూడదు అట్లు ముద్రించినచో మాచే నొనర్పబడు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులవుదురని యిందు మూలముగా తెలియ జేయుచున్నారము.

ఇట్లు
కొండా శంకరయ్య
పుస్తకముల వ్యాపారము
మహాకాళివీధి, సికింద్రాబాద్.

విషయ సూచిక

పేజీ నెం॥

పేజీ నెం॥

ఆష్టసానములు	2	ఆన్ని ఆజీర్ణములకు	9
ఆర్జవ్యాధిగలవాని రాడిపరీక్ష	2	ఆన్ని విరేచనములు తగ్గుటకు	9
ఆజీర్ణజ్వరమును దెలియువిధము	2	ఆన్నహితపునకు వాంతులకు	9
ఆజీర్ణజ్వర లక్షణము	3	ఆభిగాతజము	9
ఆభిఘాతజ్వర లక్షణము	3	ఆరోగ్యమూత్రపరీక్ష	10
అస్థితగతజ్వర లక్షణము	4	ఆయుర్విచారము	10
అసాధ్య సన్నిపాతములు	4	ఆయుర్గతజము	11
అంతకసన్నిపాత లక్షణము	4	ఆరవృద్ధి లక్షణము	11
ఆభిన్యాససన్నిపాత లక్షణము	4	ఆర్ధవత్తయ లక్షణము	11
అశుభ నక్షత్రములు	5	ఆర్ధవత్తయ లక్షణము	11
అతిసార లక్షణము	5	ఆర్ధవత్తయ వర్ధనము	11
అతిసారము	5	ఊరుసంబ చికిత్స	11
అసాధ్యాతి సారము	5	అమవాతమునకు శల్లాదిచూర్ణము	11
అగ్నిమాంద్యమున కాషధము	6	అమలక్యాది ఘృతము	12
అజామోద చూర్ణము	6	అహికజ్వర లక్షణము	12
అమృతసంజీవిని రసము	6	అహికజ్వరమునకు పేర్లు	12
అన్నివ్యాధుల కాషధము	6	అమాతిసార చికిత్స	12
అగ్నికుమార రసము	6	ఆనందభైరవి	12
అన్నహితమున కాషధము	7	ఆహూణభేది కాషధము	13
అతిసార భేదములు	7	అప్లవీత్రమునకు బూడిదగుమ్మడి	
అతిసారమున కాషధము	7	లేహ్యము	13
ఆజీర్ణవ్యాధి	8	ఇంద్రులుప్త చికిత్స	14
ఆజీర్ణమున కాషధము	8	ఉదరవృద్ధి లక్షణము	14
ఆజీర్ణముచే కడుపుబ్బినందులకు వాత		ఉబ్బుకామిలకు చికిత్స	14
మునకు దివ్యాషధము	8	ఉదావర్త చికిత్స	14
ఆజీర్ణముచే కడుపు నందుల కాష		ఉదావర్తమునకు హింగాదికు	
ధము	9	చూర్ణము	15

ఊదస్థంభ చికిత్స	15	కస్తూరి ఊత్రాలు	21
ఎక్కిళ్ళకు చికిత్స	15	కక్కు-జాండ భస్మము	22
ఓజశ్శయ లక్షణము	15	ఉడుపులోచి బల్బలకు	22
ఓజోవృద్ధిఃక్షణము	16	కీమిరోగము	22
ఔషధము నియ్యకుండుట వలన		కృమిహార మూర్ఖము	23
వైద్యునికి గలుగుదోషము	16	కలరాకు చికిత్స	23
ఔషధసేవన కాలము	16	కలకలకు చికిత్స	23
ఔషధ ప్రతినిధి	16	కంటిపొరలకు యెరువులకు	24
ఔషధ ప్రమాణము	16	కంటిపొరలకు	24
కంటకుబ్ధి సన్నిపాతము	16	కండ్లలో పుప్పులకు	24
కరిక సన్నిపాతము	17	కన్ను వాపులకు	24
కోపముచే వచ్చిన క్షయము	17	ఖండార్ధక తేహ్మము	24
కుదైద్య లక్షణము	17	గుడూచీ తైలము	25
కఫ ప్రకోపమాసములు	17	గుల్మస్థిహాది చికిత్స	25
కాలబేధమునందువాతాదివ్యాధి	17	గుల్మమునకు నానాచరసము	25
కఫప్రకోప కాండము	17	గోక్షీరాది కషాయము	25
కఫ చర్మ	17	గుడూచీధాత్రీ రసయోగము	26
కఫ వృద్ధి	18	గండమాల చికిత్స	26
కామజ్వర చికిత్స	18	గండభేగుండ రసము	26
కీమి చికిత్స	19	గ్రహణిరోగము	27
కాసకౌస్ చికిత్స	19	గ్రహణి కాషధము	27
కాస చికిత్స	19	గ్రహణికవాటము	27
కాస క్వాసలకు మరీచ్యాది		గుల్మోదర రోగములు	28
ఘృతము	20	గ్రహణికి	28
కాసకౌస్లకు మాత్రాలు	20	గజాల మైనము	28
కంటకాద్య ఘృతము	20	ఛాయాపురుష లక్షణము	29
కుష్ఠ చికిత్స	20	చికిత్సాద్యుపదేశము	30
కాసమర్దాది లేపము	21	చికిత్సా ఫలము	30
కర్ణరోగ చికిత్స	21	చికిత్సాంగములు	31
కనకసుందర రసము	21	చికిత్స చేయదగినవార్లు	31

చిత్రకాది ఘృతము	31	తైలబిందు లక్షణము	39
చిత్రవిభజనను లక్షణము	31	తీగలది చూర్ణము	39
చాతుర్విజ్వర చికిత్స	32	తాండ్రిక నన్నిపాతలక్షణము	40
చలిజ్వరములకు చికిత్స	32	తామ్రభస్మము	40
చింతామణి	32	తాళిక భస్మము	40
చెవిపోటు చిముకారుట లోనగు		తలపోటునకు కర్రరోగమునకు	40
వానికి	33	తీట, గజి, మేహాజిలకుచికిత్స	41
జాంగల దేశలక్షణము	33	త్వగ్గతాది జ్వరములు	41
జ్వరవక్త్ర ప్రమాణము	34	త్వగ్గతజ్వర లక్షణము	41
జ్వరదినచర్య	34	త్రాస్తీహిక జ్వరము	41
జిహ్వకనన్నిపాత లక్షణము	34	తాళిక చూర్ణము	42
జ్వరహర చూర్ణము	34	త్రీకటకాది చూర్ణము	42
జ్వరహరపానము	35	తెవ్వపైత్తములకు	42
జ్వరాతిసార చికిత్స	35	తాబేటిపెంకు భస్మము	42
జ్వరాతిసారమునకు గంగాధర		తిలోహ షడ్గుణము	43
చూర్ణము	35	ద్వంజ్వదోషాది మలలక్షణము	43
జ్వరాదులకు అనుపానము	35	ద్విదోష త్రిదోష దూషితనేత్ర	
జ్వరమునందసాధ్యములు	36	లక్షణము	43
జ్వరాతిసార లక్షణము	36	దూత లక్షణము	44
జీర్ణజ్వరహరి	36	దోషత్రయ శవనోపాయము	46
జ్వరితుడు వర్జింపవలసినవి	36	దోషావచారములు	47
జ్వరముబిడిచిన లక్షణము	36	దోషధాతు మలవృద్ధిలక్షణము	47
జ్వరాతిసారములకు కషాయము	36	ఋగ్గుణపాగ త్రాగుట	47
జ్వరములో వెక్కిళ్ళకు చికిత్స	37	ధాత్రీ ఘృతము	47
జ్వరములకు	37	ద్వివికాది హిమము	48
జలబ్రహ్మచింతామణి	37	ద్రావణ యోగము	48
జ్వరాంకుశము	38	దంతరోగ చికిత్స	48
జగన్నాథరసము	38	దోషాతిసారలక్షణము	48
జోగిసీరసము	38	ద్రాక్షాదిపాకము	48
త్రిదోష లక్షణము	39	నినార్థజ్వరములు	48

దగ్గులకు	49	నస్తిము	58
దంతములకు	49	నోటికురుపులకు	58
దంతభావన చూర్ణము	49	నిద్రపట్టనియెడల	59
దీపాగ్ని	49	పిత్తశ్లేష్మనాడి లక్షణము	60
దశాంగధూమము	50	పిత్తజ్వరనాడిపరిక్ష	60
దశాంగ గణద్రవ్యములు	50	పిత్తశ్లేష్మనాడి	60
దాడిగ్రుక్కము	50	పిత్తప్రసాదుల యందు లక్షణాం	
దూపీవిషచికిత్స	50	తరము	60
లష్టస్థానపరిక్ష	50	పిత్త శ్లేష్మలక్షణము	63
నాడిపరిక్షా క్రమము	52	ప్రాణానఃఖ్యాత ప్రమాణము	63
నాడి పరిక్షా కాలము	52	శంఖద్రావకము	63
నాడిదేవతలు	52	పంచతరములు	64
నాడిస్పష్టపడని కాలము	53	పూర్ణచంద్రిదయము	64
నక్షత్ర లగ్న తిథి వార సాధ్య		వసంతకుసుమాకరము	65
లక్షణము	53	కాలపురుషోత్పత్తి	65
నక్షత్రైర్గుక్తుర్మోగ నివృత్త్యా		భవిష్యత్సంజనము	66
ర్షణము	54	కాలుడు జ్వరముమున్నగుభృత్య	
నక్షత్ర జన్మఫలము	55	గణములస్పృశించుట	68
నాగరాదిచూర్ణము	55	శీతలాజననము	69
నారాయణతైలము	56	కాలుడుశీతలనుస్తుతించుట	70
నాగభస్మము	56	శీతలాదేవి కాలునకువరము	
నాడివ్రణ భగందర చికిత్స	56	లిచ్చుట	72
నేత్రరోగ చికిత్స	57	శీతలోవాచ	72
నేత్రపరిక్ష లక్షణము	57	శీతలాహారంబులైన యర్కములు	74
నాడి సంచారము	57	శీతలా మంత్రము	72
నీళ్ళచిరేచనములకు చికిత్స	58		
నోరువంకరకు	58		

శ్రీరస్తు
శ్రీరామచంద్ర వరప్రహ్లాదేశనమః

ఆయుర్వేద వైద్య సారము

—ॐ—

మొదటి ప్రకరణము

—ॐ—

అష్టసానములు

ప్రథమమున చికిత్సజేయుటకు పూర్వము అష్టసానముల సావధానుడై వైద్యుడు బరిక్షింపవలయును. అష్టసానము లెవ్వయిన

1. నాడి, 2. స్పర్శ, 3. రూపము, 4. శబ్దము, 5. సేత్రములు, 6. మూత్రము, 7. పురీషము, 8. నాలుక, వీనిని చక్కగా నావధ మొనంగువేళ జూడనగును.

అజీర్ణవ్యాధిగలవాని నాడిపరీక్ష

అజీర్ణవ్యాధి గలవానియొక్క నాడిచలనము మదగజయానము వోలెనుండును. అగ్నిదీపకనాడి సరియైన స్థితిలోనుండక నిద్రించెడి కాకి వలెనుండి జతరాగ్నిని సన్నగిలజేయును, స్త్రీసుగమనాడి ప్రథమమున నగ్నిదీపక నాడివలెనుండి రానురాను యతివేగముగా చలించుచుండును. అజీర్ణముచే మలబద్ధక వ్యాధివలన బీడికపడుడువానినాడి హంసగమనము వోలె చలించుచుండును.

అజీర్ణజ్వరమును దెలియు విధము.

వలు వైద్యవిద్యాశిఖామణులీ యజీర్ణములు చతుర్విధమని నుచిది యున్నారు. ఆవియేవన,

1. రసశేషము 2 నిస్సృష్టము 3. విధూమము 4. ధూమము
రసశేష యజ్జీర్ణముచే బీడింపఁ బడుచుండిన యెడల శిరోవేదన యధిక
ముగా నుండును

2. నిస్సృష్ట జీర్ణముచే బాధఁబడు చుండిన యెడల యెడలంతయు
నొచ్చుచుండును. ఏవని జేయుట తత్సాహాయండును.

3. విధూమాజీర్ణ లక్షణము గలవానికి పులిత్రేపులు మిక్కుట
ముగా వచ్చుచుండును. నోట నీళ్ళూరుచుండును.

4. ధూమాజీర్ణ వ్యాధిగ్రస్తునకు తఱచుగా త్రేపులు వచ్చు చుం
డును. ఎప్పుడు కడుపు నిండినటులే యుండును.

ఇవి యన్నియు గలుగుటకు హేతుభూత మజీర్ణవ్యాధియే యని
యెరుంగుదురుగాక.

భిషజుఁడు, వాక్పైత్య శ్లేష్మ దోషములను, ఆమదోషాదులను,
నాడిని బరీక్షించి జలుసుకొన వలయును. ఇంకను పాదగతవాడి, నాసా
నాడి, కంఠనాడ నాభిగతనాడియని నాడులలో నాలుగు భేదములున్నవి.
అట్టివానినిగూడ వైద్యుఁడు బరీక్షించుటావశ్యకమై యున్నది.

అజీర్ణ జ్వరలక్షణము.

అజీర్ణ వ్యాధిగ్రస్తుఁడు యంతర్గతమందు జ్వరముగలిగి సర్వదా
పీడింపఁ బడుచుండును. జీర్ణకోశము బద్ధకీంచి యుండును. వెక్కిళ్ళు ఆవ
లింతలునుగూడ గలిగియుండును. ఏవని జేయుటకు నిరుత్సాహియై
యుండును. కాళ్ళు, చేతులు మండుచుండును. పిక్కలు వాచును. కడుపు
నిండినట్లు భుజించిన వానివలె త్రేపుచుండును. పులిత్రేపులుగూడ వచ్చు
చుండును. నిద్రయందు కలవరించును.

అభిఘాత జ్వర లక్షణము.

అపరిమితముగా బహుదూరము నడచుటచే గలిగిన శ్రమవలను,
ఎక్కువ పనిచేసి యలసినను, యాజ్వరము వచ్చుచుండును. శరీరమునందలి
యంగములెల్ల నొచ్చుచుండును. ఎడలంతయు చనుటవల్లును. దప్పిక

యెక్కువగా నుండును. భుజింపవలెనను కొరికయుండును. శ రీ ర ము పులకరించును.

అస్థిగతజ్వర లక్షణము.

అస్థిగత జ్వరముచే పీడింపబడుచున్నవాని శరీరము పైకిచల్లగానే యుండునుగాని లోపల యత్యుష్ణముండును. జ్వరముగూడ నస్థిగతమై బాధించుచుండును. ఒడలుకృశించి పొండువర్ణముగామారును. ఎల్లప్పుడు దగ్గునేత పీడింపబడుచుండును.

అసాధ్య సన్నిపాతములు.

సన్నిపాతములయందున నేడుమాత్ర మసాధ్యములని వైద్య శాస్త్ర సమ్మతమైయున్నవి. ఆవియేవన.

1. హృద్దాహసన్నిపాతము 2. అంతకసన్నిపాతము 3. భగ్న నేత్ర సన్నిపాతము, 4. కంఠకుటసన్నిపాతము, 5. రక్తోష్ణసన్నిపాతము, 6. శీతాం గసన్నిపాతము, 7. అభిన్యాససన్నిపాతము.

అంతక సన్నిపాత లక్షణము.

అంతకసన్నిపాతలక్షణము గలవా గపరిమిత దాహము గలిగి యుండును. బుద్ధి నిలకడగానుండదు. తాప మధికముగనుండును, తల యూచుచుండును. వ్రేలాపములాడును. వాంతులుగలిగియుండును. జ్వర మెక్కువగానుండును. వెక్కిళ్ళువచ్చుచుండును. ఈసూచనలు గలవాడు బ్రతుకుట దుస్తరము. ఇది యసాధ్యమని జెప్పబడియున్నది.

అభిన్యాస సన్నిపాత లక్షణము.

అభిన్యాసలక్షణమున వాత, పిత్త, శ్లేష్మము లేకీభవించియుండును. ముఖము మెరుగుపెట్టినట్లు నున్నగానుండును. రోగి యెక్కువగా నిద్ర బొవుచుండును. దేహము విరుగగుమ్మినటులుండును. తాపముచే పీడింపబడుచు నిస్సత్తువ నిస్సాగ్ర గలిగియుండును. దాహముగూడ నెక్కువగా

నుండును. ఇట్టివాడుగూడ జీవించుట దుస్తరము. ఇది యసాధ్యమని జెప్పబడియున్నది.

ఆ శుభ సత్త్రములు .

ఈక్రింద జెప్పబడిన సత్త్రములయందుగాని, తిథులయందుగాని, వారములయందుగాని, మాసపునకు రోగమువచ్చినయెడల జీవించుట దుష్టభమని యెఱుంగవలెను.

సత్త్రములు:—భరణి 2 ఆర్ద్ర 3. ఆశ్లేష 4. మఖ 5. పుబ్బ 6. స్వాతి 7. విశాఖ 8. పూర్వాషాఢ 9. పూర్వాభాద్ర 10. శతభిషము 11. ఆర్ద్ర పీఠియందు జ్వరమువచ్చినయెడల తప్పక మృతినొందును.

వారములు:—ఆదివారము, మంగళవారము, శనివారము.

తిథులు:—పాడ్యమి, చవితి, షష్ఠి, నవమి, ద్వాదశి.

ఆ తి సార ల త్త్ర ము .

వ్యాధిగ్రస్తుడు ఆతిసారముచే బీడింపబడుచున్నయెడల యాతని మలము కొంచెము ఘనీభవించియుండి నురుగుతో గలసియుండును. బొడ్డుక్రింద బాధజనించును కడుపునొప్పి యతిశయముగానుండును. శరీరము బడలికగానుండును.

ఆ తి సార ము .

అసక్వశాకాదుల భుజించుటచేతను, మిక్కిలి శీతలమగు పదార్థముల భుజించుటచేతను, మిక్కిలి కేడిగలిగించు పదార్థముల భుజించుట చేతను, అతిశయముగా భుజించుటచేతను ఆతిసారము గలుగుచుండును.

ఆ సా ధ్యా తి సార ము .

మలము యెక్కువగా వచ్చుచున్నను, తేనెరంగు కలిగియున్నను విశ్రవర్ణము గలిగియున్నను, ఆతిదుర్గంధముగా వచ్చుచున్నసాధ్యాతి సారమని దెలియవలెను.

అగ్నిమాంద్యమున కౌషధము.

అగ్నిమాంద్యమున్నయెడల, తెల్లజలకర్ర, బెల్లము కలిపి మెత్తగా నూరి మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనిన తగ్గును. ఈయాషధము వాతరోగముచే, విషజ్వరమునుకూడ నాశముజేయుననటకు సందియములేదు.

6488
అ జా మో ద చూ ర్ణ ము .
615-885

పెల్లులి, ఓమము, సైంధవలవణము, మిరియములు, సమభాగము ములుగజేసి, బిల్వేడుచిగుళ్ళ రసమున నస్వముజేసినయెడల నాహికజ్వరములు నివారణమగును.

అ మృ త స ం జీ వి నీ ర స ము .

ఈయాషధము సేవించినయెడల సన్నిపాత దోషములు నివారణమగును.

కటుకరోహిణి, గంధకము, ఇంగిలీకములోని రసమును, పీనిని సమభాగములుగాజేర్చి గుంటగలగరాకు రసమున మూడుదినములు కల్వములో చక్కగా మర్దించి కర్షప్రమాణము మాత్రలుజేసి అల్లపురసము ననుపానముగా బెట్టుకొని సేవించవలెను దీనినే ఆమృత సంజీవినీరసమని పెద్దలు జెప్పుదురు.

అన్ని వ్యాధుల కౌషధము.

గోరోజనము, కేసరి, కస్తూరి, వచ్చకర్పూరము, చనుబాలలో మర్దించి మాత్రలుజేసి, నీరు అనుపానముగాబెట్టి, యిచ్చినయెడల మంచిది.

అగ్ని కు మా ర ర స ము .

వెలిగారము, శొంఠి, పిప్పళ్లు, అభ్రకము, రససింధూరము, ఇంగిలీకము, రసము, మొదలగువాటిని తులము తులము చొప్పన ఖల్వమున నుంచి, అర్ధతులము కేసరి (కుంకుమపువ్వు) గలిపి గుంటగలగరాకు రసమున నొకదినము చక్కగా మర్దించవలెను, కరక తాడి యుసిరికల

కషాయమున రెండవదినము చక్కగా మర్దించి, కర్ణప్రమాణ (మినవ గొంజయెత్తు) మైన మాత్రలను కేసుకొనవలయును. ఇది యనుపానభేద ములచే నేబించినయెడల సమస్తవాతములు నివారణమగును. పథ్యము చప్పిడి.

ఆ న్న హీ త ము న కా ష థ ము .

ప్రత్తిగింజలోని వప్పును వేయించి చూర్ణించి, పిప్పళ్ళు, జీల కఱ్ఱ, పేలాలు చూర్ణముచేసి పైనజెప్పబడిన ప్రత్తిగింజలచూర్ణమును మిశ్రితమొనర్చి, చక్కెరగలిపి భుజించినయెడల ఆన్నహీతవులుగలుగును. వాంతులున్నచో తగ్గును.

ఆ తి సా ర భే ద ము లు .

ఈ యతిసార రోగ మారూపిధములుగా నున్నది.

1. వాతాతిసారము.

గర్భమున ప్రేగులు గుట్టుమని యరుచుచుండును. బంకతోడను నురుగుతోడను గలసి మలము యెట్టునిరంగుగలిగి వచ్చుచుండును.

2. పైత్యాతిసారము.

ఆపరిమితమైన దాహము గలిగియుండును. మూర్ఛగూడ గలుగును. మలమతి దురంధమై నల్లగను, యెట్టుగను, పసుపువర్ణముగను వచ్చుచుండును.

3. శ్లేష్మాతిసారము.

గుడస్థానమున మలవిసర్జన సమయమందు నొప్పిబుట్టుచుండును. ఆన్నహీతవుండదు. మలము రక్తముతో గలసి నల్లగను, తెల్లగను వచ్చుచుండును.

ఆ తి సా ర ము న కా ష థ ము .

నల్లమందు, జాడికాయ, వెలిగారము, జీలకఱ్ఱ గంధకము సమ భాగములుగాకేర్చి పొడికేసి ఈపొడియెంతయెత్తుండునో యంతకు సమానముగా దానిమ్మగింజలుగలిపి చక్కగా ఖల్వమున మర్దించి దానిమ్మ డిప్పలలో పై యాషధముంచి గోధుమ పిష్టముతో పైనమూసి, నిప్పులో బెట్టి బాగుగా యుడికించవలెను. చక్కగా యుడికి చల్లారిన పిమ్మట, మరల ఖల్వములోనుంచి, మాత్రలు గట్టుటకు పనికివచ్చువరకును మర్దించి,

శనగగింజలంత మాత్రలు జేసుకొనవలయును ఆతిసారముగల రోగికి దిన మునకు పూటఒకటింటికి రెండుమాత్ర లిచ్చినయెడల, స్వస్థుడగును. ఈయ మొఘ మైన యాషధముకలన సకలాతిసారములు నివారణమగును.

అ జీ ర వ్యాధి .

రాత్రివేళలందు యెక్కువగా మేల్కొనుటచేతను, వేళదప్పి నిద్రించుటచేతను, భుజించుటచేతను, ఎక్కువగా నీరుత్రాగుటచేతను, అమితముగా భుజించుటచేతను, ముష్టిమైఘ నాదులు జేయుటచేతను యీవ్యాధి సంభవించుచున్నది. అజీర్ణవ్యాధి గలవానికి దాహమెక్కువగా నుండును. నోట నీరూరుచుండును. పులిత్రేపులు వచ్చును. వాంతు లగును. మలము బద్ధకించును. ఆరుచి కలుగును.

అ జీ ర్ణ ము న కా ష ధ ము .

ఏడుమానికల నీటిలో పడుకుండుడుకాయలుపైచి, మూడుదినము లైనపిమ్మట, చక్కగా పిసికి వడియగట్టి యొకమృణ్మయపాత్రలో బోసి ప్రాయ్యివాదనుంచి, మైనమగువరకు చక్కగా కాచవలెను. తదు పరి యా మైనముదీసి చిన్నమాత్రలుగట్టి అజీర్ణరోగి కిచ్చినయెడల సర్వా జీర్ణములను హరించును.

అజీర్ణముచే కడుపుబ్బినందులకు, వాతమునకు, దివ్యాషధము.

వాముయొకభాగము, మిరియములు రెండుభాగములు, శొంఠి మూడుభాగములు, జీలకర్ర నాల్గు భాగములు, త్రివిధతైరములు మూడుతులములు, కాచలవణము, సముద్రలవణము, బిడాలవణము, సౌవర్ణలవణము నాల్గుతులములు, నైంధవలవణము నాలుగుతులములు నొక మట్టిపాత్రయందుంచి నీరగువరకు దీపాగ్నిచే కాచవలెను పిమ్మట రసములన్నియు నందునగలిపి పొడిజేసి, గాఢకుప్పెలో భద్రపఱచుకొన వలయును పూటకు బేడయెత్తు యుష్ణోదకమున గలిపి సేవించిన యెడల సక లాజీర్ణవ్యాధులు నివారణమగును ఉసిరికపప్పు కషాయములో సేవించినయెడల కడుపుబ్బుట వాతముహరించును ఇచ్చాపథ్యం.

అజీర్ణముచే కడుపుబ్బినందుల కౌషధము.

తులము శొంఠి, అరతులము నాముపొడిచేసి, మిరియములు అరతులముదీసికొని పొడిచేసి కషాయముబెట్టి, పైచూర్ణములో యీమిరియముల కషాయము గిద్దెడుకలిపి ఖల్బములోనుంచి చక్కఁగానూరి, మాత్రలుకట్టుట కుపయోగించు సమయమున పిప్పరమెంటు ద్రావకము యుమాదు 20 చుక్కలుగలిపి మర్దించి శనగగింజలంత మాత్రలుగట్టి పూటకు యొకటి చొప్పున సేవించినచో యజీర్ణమువలన గలిగిన కడుపుబ్బలు తగ్గును ఇచ్చాపథ్యము.

అన్ని అజీర్ణములకు

త్రికటుకములు ఆరువలములు రెండుకర్ణముల ప్రమాణము ఆకుపత్రి, యాలకులు, లవంగపట్ట, మోడి, రెండు ఫలములు, కరకాయలు, ఆరువలములుగలిపి చక్కఁగా పొడిచేసి, ఆరుశేర్ల బెల్లములో గలిపి బాగుగా మర్దించి, అర్దవలముయెత్తు మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనినయెడల సకలవి ధాజీర్ణములు నివారణమగును.

అన్ని విరేచనములు తగ్గుటకు.

కొంచెము కుంకుమ, తొమ్మిది మిరియములు, బేడయెత్తు రససింధూరము, అజాయెత్తు నల్లమందుజేర్చి యొకకేవలముననుంచి చక్కఁగా మర్దించి కుంకుడుగింజలంత మాత్రజేసి భుజించినయెడల సమస్తమైన అజీర్ణములు నివారణమగును ఇచ్చాపథ్యము.

అన్నహితవునకు వాంతులకు.

లవంగములైదు, మిరియములైదు, పిప్పళ్ళయిదు, వాటికి తగినంత శొంఠి వాముగలిపి, మట్టిమూకుడునందుంచి గిద్దెడు నీళ్ళుబోసి, పైన గాలిపోకుండ గుడ్డగట్టి ఒకచోట భద్రముగా నుంచుకొనవలెను, ప్రాతః కాలమున మరియొకగిన్నెలో తేర్చి, సేవించినయెడల వాంతులుతగ్గును, అన్నహితవు గలుగును.

అభిఘాతజము.

ఇది వత్సస్థలమందలి రక్తముచెడుటవలన గలుగఁను దగ్గుపుట్టును.

ఇది

మొదటి ప్రకరణము.

శ్రీ రస్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

ఆయుర్వేద

వైద్య సారామృతము

(రెండవప్రకరణము)

ఆరోగ్య మూత్రవరీక్ష.

మూత్రమునందుంచిన తైలబిందువు, హంస, నీటికోడి, చెఱువు, పద్మము, ఏనుగు, వింజామరము, గొడుగు, లోరణము, మేడ మొదలగు వానియొక్క యాకారముగా వ్యాపించినయెడల రోగికి ఆరోగ్యము గలుగును. కాబట్టి వైద్యుడు చికిత్స చేయవలెను.

ఆయుర్విచారము

వైద్యుడు ప్రథమమున వ్యాధిగ్రస్తునియొక్క ఆయువును పరీక్షించవలయును. ఆయువు విస్తారముగా నున్నయెడల చికిత్సచేయవలెను అట్టి చికిత్సగూడ సఫలమగును.

ఆయుర్లక్షణము.

రోగపీడితునియొక్క కన్నలు, చెవులు, మొగము, మొదలగునవి సామ్యముగానుండి మంచివాసనదెలియుచున్నయెడల అట్టిరోగిజీవించును.

రోగియొక్క కాళ్ళుచేతులు వెచ్చగనుండి స్వల్పదాహముగలిగినాటుక అతిమృదువుగ నున్నయెడల అట్టిరోగి జీవించును.

రోగికి జ్వరమువచ్చినపుడు చెమటలేకయుండినను ఊపిరి ముక్కునుండి యధాస్థితిగ వచ్చుచున్నను, కంఠము కఫహీనముగా నున్నను అట్టిరోగి బ్రతుకును ఇది శుభము.

ఆ ర్త వ వృద్ధి ల త్త న ము .

స్త్రీలకు ఆ ర్తవము మిగుల వృద్ధిజెందినయెడల దానియందు దౌర్బల్యము ఒడలువిరుపు మొదలగునవి గలుగును.

ఆ ర్త వ త్త య ల త్త న ము.

స్త్రీలకు ఆ ర్తవత్తయమునందు యధోక్త సమయమున రజస్సు యొక్క నిర్లమము లేకపోవుట లేక స్వల్పముగ బయలుపెడలుటయే గాక భగమందు వేదనజనించుదు.

ఆ ర్త వ త్త య వ ర్ధ న ము .

స్త్రీలకు ఆ ర్తవత్తయమునందు చేదు, వులుసు, ఉప్పు, ఉష్ణము జడము, ఆగువ స్తువులు మఱియు తాపముపుట్టించెడు అన్నము మఱియు ఫలములు, శాకములు, శీతలమైన పావనవ స్తువులు, మొదలగువానియందు ఇచ్చు గలిగియుండును.

ఊ రు స్తం భ చి కి త్న .

తెల్లగలిజేరుపేళ్లు, శొంఠి, దేవదారు, కరకపిండెలు, జీడివిత్రులు, తిప్పతీగ మొదలగువానిని సమముగ కషాయముగాచి అందు దశమూలముల చూర్ణముగాని లేక అపువంతిలములో శుద్ధిచేసిన గుగ్గిలముగాని కలిపి త్రాగిన ఊరు స్తంభనాశము హరించును.

అమవాతమునకు భల్లాదిచూర్ణము.

జీడిగింజలు, నువ్వులు, కరకబలుపు, వీనిని చూర్ణించి బెల్లమునుచేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక శొంఠి చూర్ణమును బెల్లములో శేర్చి పుచ్చుకొనిన అమవాతము కటిశూల మొదలగునవి నివర్తించును.

ఆ మ ల శాశ్వ ది ఘృ త ము .

ఉసిరికపండ్లరసము చెరకురసము కరకపిండలరసము వీని రసములకు నాల్గవసాలు నెయ్యిచ్చేర్చి ఘృతము మిగులువరకుగాచి సేవించినయెడల పిత్తగుల్మము నివర్తించును.

ఆ హి క జ్వర లక్షణ ము .

ఆహిక జ్వరమున్నయెడల కన్నులునొప్పి, శిరోవేదన, కడుపు నొప్పి, ప్రక్కలునొప్పి, అపథ్యమునందిష్టము, పులకరింపు, దప్పి, తాపము, శైత్యము, అతిశయముగా సిద్ధించుట, కడుపు, ముఖము శాశ్వ వాచుట ఒడలతయి తెల్లగామారుట కన్నులు పచ్చగానుండుట నఖము లండును కనురెప్పలయందును రక్తహీనమైయుండుట అతిశయముగా భేదలగుచుండుట అఱచేతులు అఱశాళ్లు మండుచుండుట మొదలైనవి ఈమందును.

ఆహికజ్వరమునకు పేర్లు.

ఏకాహికము, ద్వాహికము, త్రాహికము, చాతుర్ధికము, పంచా హికము, ఆర్ధరాత్రము, పాక్షికము, మాసికమునను యష్టవిధ జ్వరము లతో వాతపిత్త జ్వరములు సంకమైనయెడల యట్టిదానికి ఆహిక జ్వరమని నామధేయము.

నామధేయము.

ఆ మా తి సా ర చి కి త్న .

కురువేరు, మారేడుఫలము, తుంగమునైలు, కొత్తిమీర, శొంఠి, మొదలగువానినిదంచి యొక పాత్రలోవేసి పొయ్యిబూదనుంచి కషాయముగాచి, అట్టి కషాయమును ఆమాతిసారముచే బాధవడువాని కిచ్చినయెడల నివర్తించును.

ఆ నం ద భై ర వి .

వెలిగారము, నాభి, పిప్పళ్లు, ఇంగిలీకము, మిరియములు మొదల

బగువానిని శాస్త్రరీతిగా శుద్ధిజేసుకొని సమభాగములుగాతూచి ఖల్వము ననుంచి నిమ్మపండ్ల రసముతో మర్చించి గురిగింజప్రమాణమైన మాత్రలుజేసి ఛాయయందు శుష్కించి, దినమున కొకమాత్ర భుజించినయెడల సకల వ్యాధులు నశించును ఈజనందభైరవిని మరియొక విధముగా జేసెదరు.

2. రెండుతులముల ఇంగిలీకము, నాలుగుతులములునాభి, రెండు తులములు పిప్పళ్ళు, రెండుతులముల మిరియములు రెండుతులములశొంఠి, దీసుకొనివచ్చి ఖల్వమునంనుంచి మూడహారాత్రమును విడువక నిమ్మ పండ్లరసమున మర్చించి, తప్పెలుకట్టి గట్టిమూతగలిగిన సీసానుంచి భద్ర పరచుకొనవలెను. మినపగింజలంత మాత్రలుజేసి యిచ్చినయెడల సమస్త వాయువులు నివారణమగును. అగ్నిమాంద్యము, అజీర్ణము నివారణ మగును. ఇచ్ఛాపథ్యము.

అఘ్రాణ భేదికాషధము.

నారికేళిఫలము నొకదానిని గొనివచ్చి, యొకరంధ్రముజేసి, యందుననుండుజలమునంతయు నందున నేయుంచి నేపాలపువప్పను యూల మునవైచి గాలిబోతుండునటుల మూతబెట్టవలెను. ఆకొబ్బరికాయను యేనుగుమూత్రముతోయుష్ఠానమున పాతిపెట్టి, యటులనే యేడుదినము లుంచి, తదుపరి బయటికిదీసి, యాకాయను బట్టె మూత్రముతోయు స్థానమున పాతిపెట్టవలెను. వారముదినములైన పిమ్మట బయటికిదీసి యాకాయను పగులగొట్టినచో లోపల కాశుయంతయు క్రుశ్మియుండును ఆక్రుశ్మినకొబ్బరనంతయు నొకపాత్రలోవైచి ప్రొయ్యిమీద నుంచి కాచినయెడల పైన చెమరులేటను ఆలైలమునొకసీసయందున భద్రపఱచు కొని యేపువ్వుపైన నైననుబోసి యాఘ్రాశించిన యెడల భేదులగును ఎన్నిసార్లు వాసనజూచిన యన్నిసార్లు విరేచనములగును.

ఆమృతి త్రమునకు బూడిదగుమ్మడి లేహ్యము.

చక్కని గుమ్మడికాయ దీసుకొనివచ్చి దంచినరసము నూరుపల ములు గోక్షీరము నూరుపలములు ఉసిరికివొలపు చూర్ణము యెనిమిది పలములు పంచదార ఎనిమిదిపలములు నొక మృణ్మయపాత్రయందుంచి

లేహ్యమగునటులకుండి ప్రతిదినము నొకతలముగాని తలమున్నరగాని భుజించినయెడల నామపితము నివారణమగును.

ఇంద్రుల ప్రచీకర్ష.

లక్క, గురివెండవత్రి, ఆతిమధురం, నాల్గి, మొదలగువానిని దీసి కొనివచ్చి పులికడుగుతో ఖల్వముననుంచి చక్కగా నుద్దించి యొక పాత్రలోనుంచి, యెనిమిదిరెట్లు మంచినూనెతోనీ పొయ్యిమీదనుంచి కాచి సరిగా కాగి తైలవక్రమునకువచ్చిన తదుపరి యొకగాజుపెట్టెలో యీతైలమునుంచుకొని ప్రతిదినము తలకుబూసుకొనుచుండిన యెడల బట్టనైతివానికి సైతము పెండ్లకలు మొలచుననుటకు సందేహములేదు.

ఉ ద ర వృద్ధి ల త్త న ము .

గర్భమువృద్ధిజెందెడికాలమున ఉదరము, మొదలగు అవయవములు మిగులవృద్ధిజెందెనేని మిగుల చెమట ప్రసవకాలమున మిగుల వేదన ఇవి కలిగియుండును.

ఉబ్బు కామిలకు చికిత్స.

గోఘృతమున కాకరాకురసము నాల్గుబొట్లువెచి ప్రాతఃకాలమున నొసంగవలయును. ఇటుల మూడుపూటలు సేవించినయెడల ఉబ్బుకామిలలు కుదురును. నూనె, ఆవ, అవిశ, గుమ్మడి మొదలగునవి భుజింప రాదు.

ఉ దా వ ర్త చి కి త్స .

సస్యతైరము యవతైరము అప్పశాతైరము పంచలవణములు ఓమము చిత్రమూలము శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియములు కరకపిందెలు వాయువిళింగములు తెగడ వస వీనిని చూర్ణముచేసి జెముడుపాలచే నాలుగైదుపర్యాయములు భావనచేసి అనుపానయంత్రముగ సేవించిన

యెడల ఉదావర్తము కడుపు బిల్లు ఉదరరోగములు నివారణమగును.

ఉదావర్తమునకు హింగావిడిచూర్ణము.

ఇంగువ బిడాలవణము వన జలకర్త శొంతి కరక పుష్కరమూలము
తేంగల్వకొమ్మ పీనిని క్రమముగ గ్రహించి చూర్ణించి నేవించినయెడల
గుల్మోదరము అనాహము విషూచిక మొదలగునవి నివారణమగును.

ఊరు స్తంభ చికిత్స.

జీడిగింజలు మోడి పిప్పళ్ళుచేర్చి కషాయముగాది తేనెగలిపి
నేవించినయెడలను పిప్పలిచూర్ణమును గోమూత్రముతో పుచ్చుకొని
ననూ ఊరు స్తంభవాదువులు నివారణమగును.

ఎ క్కి శ్మ తు చి కి త్స .

చక్కగా ముదిరిన కూశ్మాండములోని గింజానుదెచ్చి ఆముదపు
దీపమునగాల్చి ఆకాలినబీజములపాడిని తపలశాకులోనుంచి భుజించిన
యెడల ఎక్కిశ్మమానును.

నెమిలికన్నులభస్మము యష్టిమధుకము తుమ్మెదగూడు సగ్గొలిమి
ఉత్తరేణిపిత్తులు పీతకలుగులోనినీళ్లు చూర్ణించి తేనె ననుపానముగా
పెట్టి యిచ్చినయెడల ఎక్కిశ్మ మానును.

ఓజఃక్షయ లక్షణము.

కోపము ఆకలి చింత శోకము శ్రమము వీరిచేతను రూక్ష పదార్థములు
ఉష్ణపదార్థములు చేదుపదార్థములు పీనివి భుజించుచుచేతను
మిగులః కృశింపజేసెడి పదార్థములు భుజించుచేతను ఓజస్సు త్తయిం
చును ఇటుల నోజస్సుత్తయించిన వానికి పలుమారు భయము దౌర్బల్యము
చింత ఇంద్రియమలయందు వ్యధ కాంతివిహీనత్వము వైమ
నస్యము రూక్షశరీరము నల్లబారియుండుట ఇట్టి లక్షణములు గలిగి
యుండును.

ఓజో వృద్ధి లక్షణము.

మానవునియొక్క శరీరమునకుండెడి శుక్రోపధాతువగు ఓజస్సు కోమలములును నుచికరములును ఇంద్రియపుష్టికరములునగు పదార్థముల యొక్క ఆహారములచేతను మఱియు పాలు మాంసరసము వీనిని భుజించుటచేతను విశేషముగ వృద్ధిజెందును.

బౌషధము నియ్యకుండుటవలన వైద్యునికి గలుగుదోషము.

ఏవైద్యుడు మార్గమందు తీవ్రరోగముచే గ్రస్తుడైన బ్రాహ్మణునిగాని ఆవునుగాని చూచి చికిత్సచేయక విడచిపెట్టినయెడల ఆతెడు బ్రహ్మహత్యాదుల జేసినంతటి పాపమును బొందును.

బౌ ష ధ సే వ న శా ల ము .

ఎక్కడ నౌషధసేవనశాలము చెప్పలేదో అక్కడ ప్రాంతికాల మునందు బౌషధమును సేవించవలెను.

బౌ ష ధ ప్ర తి ని ధి .

కషాయములు చూర్ణాదులు వీనియందులేక ఏద్రయోగమునందైననూ నౌషధముదొరకని పక్షమున నాయౌషధమునకు సమానధర్మము గల వస్తువులను చేర్చుకొనవలయును. అతివసలభింపనియెడల తుంగముస్తలు ఆమ్లవేతనము దొరకనియెడల చుక్కకూర కస్తూరి దొరకనియెడల సెనగపులుసు లేక జాపత్రి మొదలగునవి వాడుకొనవచ్చును.

బౌ ష ధ ప్ర మాణ ము .

కషాయము చూర్ణము లేహ్యము మొదలగువానియందు భాగము వివరింపని పక్షమున అక్కడ అన్నిపదార్థములకు సమభాగము.

కంఠకుబ్జసన్నిపాతము .

కంఠకుబ్జసన్నిపాతముగలవా డతిదాహముగలిగియుండును లేల తిరుగుచుండును ఒడలంతయు విరుగగొట్టినబలుండును మూర్ఛ ఎక్కిల్లు వచ్చును వ్యాతులగును దగ్గుచే బాధపడును శ్లేష్మమతిశయించును కంఠమునందు గడ్గదస్వరమేర్పడును శిరోవేదన ఆపరిమితముగనుండును ఇతండు బ్రతుకుట దుర్లభము.

క ర్ణి క సన్ని పా త ము .

కర్ణి కసన్నిపాతముగలవాని నాలుక పగిలియుండును దగ్గుచుండును ఎక్కిళ్ళువచ్చును కర్ణి క్షాగ్రములు వాచుచు శరీరము వడకుచుండును మాటిమాటికి వరుండిన స్థలమునండి లేచిపోవ ప్రయత్నించును. ఎల్లప్పుడు కల్లలాడుచుండును.

కోపముచేవచ్చిన జ్వరము.

ఎక్కువ కోపమువలన జ్వరముగలవాని శరీరము వడకుచుండును ఎక్కువ భీతిల్లును ఏడ్పును కేకలు వేయుచుండును గుండెలదురుచుండును.

కువైద్య లక్షణము.

వ్యాధియొక్క పశ్చాత్తక్యముల నెరింగినవాడే వైద్యుడు అట్లల తెలిసికొనుటకు జ్ఞానములేక వైద్యులమను నామహ వహించెడి వారిని వైద్యచోరులుగా దెలియవలెను.

క ఫ ప్ర కో ప మా స ము లు .

ఫాల్గుణము, చైత్రము, ఈ రెండుమాసములయందు జంతుపీడ కలుగును మఱియు నీరెండుమాసములయందు శీతలాంబు సంబంధముచే సమూహితమైన శ్లేష్మధాతువు ప్రకుపితమని చికిత్సజ్ఞులు చెప్పియున్నారు.

కాలభేదమునందు వాతాదివ్యాపి.

శ్లేష్మము పగలు పూర్వాహ్ణమందు ప్రదోష కాలమందును ప్రబల ముగనుండును. పిత్తము మధ్యాహ్నమందు అర్ధరాత్రమునందు నెక్కువగా నుండును వాయువు ఆపరాహ్ణ కాలమునందు అర్ధరాత్రాత్పరమందున నెక్కువగానుండును.

క ఫ ప్ర కో ప కారణము .

గురువుగను, గట్టిగను, మధురముగను, పులుసుగను, మృదువు

గను పదార్థములచేతను మినుములు నువ్వులు, ద్రవయుక్తపదార్థములు పెరుగు వీనిచేతను పగటియందు నిద్రపోవుటవలనను చల్లనివస్తువులు భుజించుటచేతను నిశ్చేష్టుడుగనుండుటచేతను దివసముయొక్క ప్రధమ భాగము రాత్రియొక్క మొదటిభాగము భోజనోత్తర కాలమునందును శేష్మముజనించును.

పగటియందు నిద్రయు మధురపదార్థము శీతలపదార్థము మత్స్య మాంసము గురుపదార్థము పులుసుపదార్థము, జిగుటపదార్థము నువ్వులు చెఱుగు పెరుగు నెయ్యి వజ్జగ మృదుపదార్థములు తృప్తికరమైన పదార్థములు భిక్ష్యములు ఉదకపానము వసంతయుతువు మొదలగునవి కఫప్రకోపము గలుగజేయును.

క ఫ చ ర్మ .

శరీరము తెలుపుబారియుండుట చల్లగనుండుట బరువుగనుండుట నవగలుగుట శరీరముజిగుగనుండుట బద్ధకించుయుండుట లేపత్వము వాపు కలుగుట పనియందు సావకాశము గలుగుట మొదలగునవి కఫచర్మలని యెఱుగవలెను.

క ఫ వృద్ధి .

కఫము వృద్ధిజెందినపుడు మలము మూత్రము నేత్రములు దేహము మొదలగునవి తెలుపు బారియుండుట శైత్యగుణము కలుగుట దేహము బరువుగనుండుట అతిశయముగా నిద్రగలుగుట సంధిశైథిల్యము భేదము నోటియందు నీరూరుట మొదలగునవిబుట్టును.

కా మ జ్వ ర చి కి త్స .

శరీరమునకు శ్రీగంధలేపనమును మత్స్యాలహార ధారణమును జేసి కొని రసికలుగ శృంగారభరిత సంభాషణము సేయువారుగ రూపలావణ్య సుపన్నులుగనుండు స్త్రీలను శౌగిలిమకొనుటవలన కామజ్వరము శమించును, మనోహరములైన చిగుళ్ళనుండుగాని తామర రేఖలందు గాని నిద్రించుటవలనను ప్రియులైన మిత్రులలో స్నేహము చేయుట వలనను పుష్పించినతొటలలో దిరుగుటవలనను బావి చెఱుపు మొదలగు

వాని గట్టుననిలుచుటవలనను, చిలుకలు, తుమ్మెదలు, కోయిలలు, మొదలగువానియొక్క మధురస్వరము వినుటచేతను, ప్రియురాలితో సంభాషించుటవలనను, స్వచ్ఛమగు వట్టివేళ్ళు విససకర గాలివలనను, కామజ్వరము శమించును.

శ్రీగంధము, పచ్చకర్పూరము, మంచు, వట్టివేళ్ళు, శరీరమునకు పూసికొనిన జ్వరము శమించును. కామజ్వరపీడితులకు, ప్రియురాలి అధరచుంబనమే కషాయము. ప్రియురాలియొక్క ధృఢాలింగవమే పథ్యంబుగా దేలియవలెను.

క్రిమిచికిత్స .

చండ్రుచెక్క, కొడిసెచెక్క, వేపచెక్క, వస, తెగడ, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియములు, కరకపిండెలు, ఉసిరికవొలుపు, తాడికాయలు, మొదలగువానిని చూర్ణించి గోమూత్రమున కలిపి కషాయముగాచి యేడుదినములు సేవించినను, వాయువిడంగమును చూర్ణించి తేనెలో గలిపి భుజించినను క్రిమిరోగములు మానును.

కాసశ్వాసచికిత్స.

గంటుబొరంగి, కాయఫలము, సీమనేలవేము, వట్టివేళ్ళు, తుంగమునైలు, ధనియా, కరకపువ్వు, వస, పర్పాటకము, కరకపిండెలు, శొంఠి, దేవదారుచెక్క, వీనిని కషాయముపెట్టి, వేయించిన యింగువ గలిపి, తేనెవేసి పుచ్చుకొనినయెడల, జ్వరము, దగ్గు, శ్వాస, కఫరోగము, నొటిదుర్గంధము, కంఠరోగములు, వాతరోగములు నివారణమగును.

కాసచికిత్స .

రావిచెట్టుబంక, అతిమధురము, తామరతూండ్లు, పిప్పళ్ళు, చిన్నములకపండ్లు, మొదలగువానిని చూర్ణముచేసి తేనెకలిపి సేవించినయెడల శ్వాససంబంధమైన దగ్గులు మారించును.

కాసశ్వాసలకు మరీచ్యాదిఘృతము.

మిరియములపొడిలో పంచదారకలిపి తేనెలో సేవించినయెడల
కాసశ్వాసలు మానును.

కాసశ్వాసలకు మాత్రీలు.

ఒకభాగము పాదరసము, రెండుభాగములు గంధకము, మూడు
భాగములు పిప్పళ్ళు, ఆఱుభాగములు ఆడ్రసరపాకు, ఏడుభాగములు
గంటుభారంగి చూర్ణముచేసి తుమ్మచెక్క కషాయము వైచూర్ణములో
గలిపి ఖల్వములోనుంచి చక్కగా మర్చించి గురిగింజప్రమాణము మాత్ర
లుచేసి అనుపానయుక్తముగా సేవించినయెడల కాస శ్వాసలు నివర్తించును.

కంటకాద్యఘృతము .

వల్లెరు, ఆముదపువేరు, కుశము, కాశము, దర్భ, శేరము, మహా
శతావరి, దోస, చెఱుకు పినిరసములలో ఆర్ధాంశము నెయ్యి, బెల్లము
చేర్చి, ఘృతవర్ణముగ కాచి సేవించిన మూత్రకృచ్ఛము, అశ్మరి,
మూత్రాఘాతము, మొదలగునవి నివారణమగును.

కుష్మచికిత్స .

శుద్ధిచేసిన గంధకమును చూర్ణించి ఆవుపాలతో పుచ్చుకొనిన
కుష్మము నివారణమగును. శుద్ధిచేసిన గంధకము, శుద్ధిచేసిన మణిశిల, శుద్ధి
చేసిన తాళకము, మిరియాలు, పసుపు, మ్రానుపసుపు, సింధూరము మైల
తుత్తము, తగిరినెవిత్తులు, బావండవిత్తులు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర వీనిని
చూర్ణముచేసి, ఇనుపపాత్రలోనుంచి నిమ్మపండ్లరసముగలిపి, ఇనుములో
నొకజాముమర్చించి నేతితోకలిపి, శరీరమునకు లేపనముచేసిన, దురద,
గజి, యివిమానును. గంటెనవేరునీళ్ళతోనూరి శరీరమునకుబూసిన
శ్వేతకుష్మ మొకనెలలోపు నివర్తించును.

కా స మ ర్దా ది లే ప ము .

తీటకసింహవేదము, కాంజికమునూరి, లేపనముచేసిన ద్రుకటి
భూతములు నిబర్హించును.

క ర్ణ రో గ చి కి త్స .

చచ్చినతేలును నూనెలోవేసికాచి, అనూనెను చెవులలో పోసు
కొనిన కర్ణరోగములు మానును.

క న క సుం ద ర ర స ము .

కృష్ణధుత్తూర బీజములు, నాభి, ఇంగిలీకము, గంధకము, మిరియ
ములు, పిప్పళ్ళు, వెలిగారము, వీటిని చక్కగా శాస్త్రరీతిగ శుద్ధిచేసి
ఖల్వములోనుంచి గంఠాయి కల్పినీళ్ళలోనొక జాముమర్దించి, అల్లపు
రసమున నొకజామును మర్దించవలెను. తదుపరి యానూరిన యాషధమును
ఛాయాశుష్కమొనరించి సెరగగింజలంతమాత్రముకేసి యీమాత్రలను
గూడ ఛాయాశుష్కమొనర్చి, ఛాగఘృతము ననుపానముగాబెట్టి,
పూటకు ఒకమాత్రదోషున ప్రాతఃకాలమునను, సాయంకాలమునను,
నొసగినచో, సర్వజ్వరములు హరించును. ఆతిసారము లుపశమిల్లును.
ఈయాషధమును, నల్లతుమ్మచెక్కగాని, ఆకుచుగాని, కషాయముపెట్టి
యనుపానముగా నివ్వవచ్చును.

క స్తూ రి మా త్ర యు .

ఒకవరహా యెత్తు కస్తూరి, ఒకవరహా యెత్తు కర్పూరము, ఒకవరహా
ఎత్తు పచ్చకర్పూరము, ఒక వరహా యెత్తు మిరియములు 1 వ॥ యెత్తు
యావలములు 1 వరహా యెత్తు జాపత్రి 1 వరహా యెత్తు గోరోజనము
1 వరహా యెత్తు లోకనిరుములు 1 వరహా యెత్తు కుశుమపువ్వు 1 వ॥
యెత్తు జాడికాను, 1 వ॥ యెత్తు లవంగములు, 1 వ యెత్తు పిప్పళ్ళు
మొనలుగాగల దిపరులను లవంగముల కషాయముతో మర్దించి,

వెనరగింజలంత మాత్రల జేసి ఛాయాచోద్యమముల్ని నీసాంబోనుంచు
కొనవలయును. చంటిబిడ్డలకు శరణాలోకరాని యొకటూత నివ్వ
వలెను జ్వరాదులు నివారణమగును.

కుక్కుటాండభస్మము .

పిల్లలయిన తడువరి నుండెడి కుక్కుటాండముల చిప్పలనుదెచ్చి
యందులోని పొరలుదీసి, చక్కగా పొడిచేసి, ఈచూర్ణము నూడుభాగ
ములకు, నొకభాగము శుద్ధిజేసిన యింగిళికముజేసి, తమలపొవరసమాన
మర్దిచి గుటికలు చేయవలయును. అటుపిన్నుట, యిరువదయైదు ఆవు
పేడ పిడకలదెచ్చి పైగుటికలను పుటముదెచ్చి, చక్కగా భస్మమైన
పిమ్మట నిమ్మపండ్లరసమును మిశ్రితముజేసి సూర్యపుటము చేయవలెను.
అనుపానభేదములతో చంటిబిడ్డల కొసంగినయెడల సర్వజ్వరములు, దగ్గు,
కఫము మొదలగునవి నివర్తించును.

కడుపులోని బల్లలకు.

తెల్లగలిజేరు మొక్కను సమూలముగా గొనివచ్చి నీడయందు
యొందించి, పొడిచేసి, ఆపొడికి, న్నిన్నాలవపాలు సింథులవణముగలిపి,
గోఘృణముగలిపి, పక్వముజేసి, న్నాల్చినములు భుజించినయెడల కడుపు
లోని బల్లలు కరగిపోవును. ఈ యాషధము సేవించుచుదినములలో చప్పిడి
పథ్యముండవలెను. విరేచనములగును.

క్రిమిరోగము .

క్రిమిరోగముచే పీడింపబడువానికి జ్వరమువచ్చును. వమనములగును
భ్రమము, అన్నహితపులేకయుండుట, గలిగియుండును. అతిసారమును
యుండును. ఈవ్యాధిగలవారు మాంసము భుజింపరాదు. నెయ్యి, పాలు,
పులుసు, తీపి మొదలగునవి దినుటయందెక్కువ యిష్టపడును.

క్రిమిహారచూర్ణము .

వేపచిగుళ్ళు ఓమము చక్కగా తేనెతోగలిపి భుజించినయెడల

క్రిమిరోగములు నివర్తించును.

క ల రా కు చి కి త్న .

కోడియొక్క యెఱ్ఱనివలమును దీసికొనివచ్చి గురిగింజవృక్షాణము నొక తమలపాకునకుబూసి, పైన నొక తమలపాకుచుట్టి బాగుగా నమిలి మ్రింగవలెను. ఈవిధి రెండు మూడు మారులు సేవించినయెడల కలరా నివారణమగును.

ఈ చిటుకా నతిగోవ్యమైనదిగా నెఱుంగవలెను. వ్యాధిగ్రస్తునకు చూపరాదు.

అల్లపురసము నొకసేరుదీసి, గాజుపాత్రలో నుంచినయెడల నొక గంటసేపైనపిమ్మట ఆపాత్ర అడుగుభాగమున ముడిజేరును. పై నీటిని పారబోసి యామెడిని సీడలో నెండబెట్టినయెడల సున్నమగును. ఈసున్నము మూడువలములంత దీసికొని తులము రసకర్పూరముగలిపి అల్లపురసములో చక్కగామర్దించి కందిగింజంత మాత్రలుజేసి ఛాయాశుష్కమొనర్చి కలరా వ్యాధిగ్రస్తునకు గంటకొక మాత్రచొప్పున నొసంగిన యెడల కలరా నివర్తించును. వ్యాధికట్టినపిమ్మట నౌషధము నొసంగరాదు.

క ల క ల కు చి కి త్న .

కండ్లకలకలైనయెడల గంజాయఆకును కషాయముబెట్టి ఒకటి రెండుచుక్కలు కండ్లలో వేసినయెడల నివర్తించును.

వెలిగారము, ముసాంబరము, పటిక, సల్లమందు, సమభాగముగా జేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి కండ్లచుట్టును పట్టువేయవలెను. రెండుమూడు పర్యాయము లీవిధి జేసినయెడల కండ్లకలకలు నివర్తించును.

కంటిపొరకు, ఎఱువులకు.

నాలుగుపసుపుకొమ్మలను దీసికొనివచ్చి చక్కగా పండిన నిమ్మపండ్లరసమునుదీసి యారసములో పై పసుపుకొమ్మలను పదిదినములవరకు

నుంచేది. నీడలో నెండినపిమ్మట భద్రవరచుకొని యుంచవలసినది కంటి పొరలుగాని ఎరువులుగాని వచ్చినయెడల నీటితోనూరి కల్కమువేసు కొన్నచో నివ ర్తించును.

కం టి పొ ర ల కు .

ములగాకురసములో తేనె సమభాగముగాజేర్చి మర్దించి కండ్లకు కల్కము వేసికొనినయెడల కంటిపొరలు మానును.

కండ్లలో పువ్వులకు.

గోఘృతమున తెల్లగలిజేరు నరుగదీసి కల్కమువేసికొనిన కండ్ల లోని పువ్వులమానును. ఆవుపంచితమున ఈశ్వరిచేరు నరుగదీసి కల్కము వేసుకొనినను కండ్లలోని పువ్వులుమానును.

క న్ను వా ప్త ల కు .

నల్లతుమ్మచెక్కను అరుగదీసి ఆగంధమును కొంచెము వేడియగు నటుల తేగనుంచి కండ్లచుట్టును పట్టువేసుకొనవలెను.

ఖండార్ధ్రక లేహ్యము.

ఆర్ధ్రము 20 పలములుదెచ్చి యిండువగింజలంత ప్రమాణముగల శకలములజేసి గోఘృతము 8 పలములు చక్కర 2 1/4 శేరుదెచ్చి పాకు బట్టి తాలిశవత్రి దాల్చినచెక్క ఆకువత్రి కరక్కాయలు లవంగాలు యాలకులు తొడికాయలు గంటుబొరంగి తుంగముస్త్రలు కటుకరోహిణి ఉసిరికవప్పు తవాక్షిరి మంచిగంధము నాగకేసరములు నల్లబీలకర్ర వట్టి వేళ్ళు చెంగల్వకోష్ఠ జాడికాయలు చవ్యము యష్టిమధుకము, శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియములు వాయువిశేంగములు మొదలగు దినుసులను ప్రత్యే కము 10 చిన్నములు పొడిచేసి ఈచూర్ణ మును పై ఆర్ధ్రపు శకలములను పై చక్కరపాకులోగలిపి కొంచెము పక్వమైనపిమ్మట కొంచెము గోఘృ తము తేనెగలిపి లేహ్యపాకమునకు వచ్చునటుల పక్వముచేసి సాంగ శీతలమగునటులొనర్చి యొకగాఱ సీసాలో నుంచుకొని ప్రతిదినమును నైదుచిన్నములయెత్తు లేహ్యము భుజించినయెడల సమస్త అజీర్ణములు, పైత్యములు, మందాగ్ని, తీయ, పాండువు, మొదలుగాగల సమస్తవ్యాధులు నివారణమగును.

శ్రీ రస్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మజేనమః

ఆయుర్వేద

వైద్య సారాంశము

అనుబంధము

(మూడవస్కంధము)

గుహాచీతైలము.

తిప్పతీగె కషాయముగాని లేక కల్కముగాని దీసికొని, దానిలో తైలము, లక్కరసము, యష్టిమధుకము, నేలగుమ్మడరసము, జేర్చి, తైలము బాగుగాకాచి, తలంటుకొని స్నానముచేసినయెడల నాతరక్తము నివారణమగును.

గుల్మస్తీహకీర్తిశ్శు.

యవక్షారము, స్తంధవలవణము, ఓమము, ఆమ్లవేతనము. కర కాాయ వొలుపు, వస, వేయించిన హింగు, చూర్ణముచేసి, వేడినీటిలో ఏడుదినములు సేవించినయెడల వాయువులచేత కడుపులో బుట్టిన ఖోటు గలబిల్లలు ఉదరవ్యాధులు నివర్తించును.

గుల్మమునకు నారాచరసము.

శుద్ధిచేసిన గంధకము శుద్ధిజేసిన రసము శుద్ధిజేసిన నేసాలములు త్రిఫలములు త్రికటుకములు వీనిని సమముగచేర్చి తేనెతోమర్దించి నిషకప్రమాణము సేవించిన గుల్మోదరము నివారణమగును.

గోక్షురాదికషాయము.

వల్లెరు సమూలము కషాయముపెట్టి పంచదార తేనెజేర్చి సేవించిన మూత్రకృచ్రము ఉష్ణవాయువు నివర్తించును.

గు డూ చీ ధా త్రీ ర స యో గ ము .

తిప్పతీగ రసములో తేనెజేర్చి సేవించినను లేక ఉసిరిక రసములో పసుపుపొడి తేనెజేర్చి పుచ్చుకొనినను సర్వప్రమేహములు నివర్తించును.

గం డ మా ల చి కి త్న .

దేవకాంచనపు చెట్టుయొక్క పట్టును కషాయముబెట్టి అందులో శొంఠిచూర్ణము చేర్చి సేవించినయెడల గండమాలలు నివర్తించును.

తెల్లగంటినవేరు, పెత్తిపుచ్చవేరు, వస, గోమూత్రముతో నూరి లేపనముచేసినఉవద్రవయు క్షయింపగు గండమాలలు నివర్తించును.

జీడిగింజలు ఆన్నభేది చిత్రిమూలము దంతివేళ్ళు బెల్లము వాయు విళింగములు సమభాగములుగ జల్లేడుపాలతో మర్చించి గండమాలకు లేపనము చేయుచుండిన వాయువుచే మేఘవంక్తి తొలగురితిగ గండమాల తొలగును.

గం డ బే రుం డ ర స ము .

ఇంగిలీకము నాల్గభాగములు, నాభి రెండుభాగములు, కటుక రోహిణి యెనిమిదిభాగములు దీసికొనివచ్చి నుంచిలీలోనూరి గురిగింజలంత మాత్రలుజేసి చన్నిటిలో సేవించినయెడల శీతత్వరములు నిస్సందేహముగ నివర్తించును.

గం డ బే రుం డ ర స ము : (మరియొకటి)

పాదరస మొకభాగము, అభ్రకభస్మ మొకభాగము, లోహభస్మ మొకభాగము, తామ్రభస్మ మొకభాగము, గంధక మొకభాగము, మైల తుత్థ మొకభాగము, పాలతుత్థ మొకభాగము, ఉల్లిపాపాణ మొకభాగము, గరళ మొకభాగము తాళక మొకభాగము, నాభి మొకభాగము దీసికొనివచ్చి విన్నేరుగడ్డ రసములో నైదుదినములు పూరి తమపరి నిష్కృపండ్లరసములో సప్తజాములుమర్చించి మినపగింజంత మాత్రలుగట్టి

అనుపానభేదములలో నొసంగినయెడల త్రయోదశసన్నిపాతములు సమస్తదోషములు పురాణజ్వరములు అస్థిగత జ్వరములు నివారించును,

గ్రహణిరోగము .

వ్యాధిచే పీడింపబడుచుండి యాషధ సేవనశాలమున నపభక్తిము చేసినయెడల నగ్నిమాంస్యము సంభవించి గ్రహణివచ్చును. తిన్న అన్న మరుగకపోవుటయు దానివలన మలము నెత్తురుతో మిశ్రితమై గాని చీముతోగలిసిగాని లేక రక్తచీములతోగలిసిగాని పడుటయు, మలము వచ్చునమయమునగుదస్థానమున బాధగాని మలమువచ్చి రాకయుండుటయు చెడ్డవాసనతో మలమువచ్చుటయు శక్తిజాలకయైండుటయు అతిదాహము నిస్త్రాణ కాళ్లుచేతులు నొచ్చుటయు గలిగియుండును

గ్రహణి కౌషధము .

మారేడుపండుయొక్క గుఱ్ఱ, చిత్రమూలము, శొంఠి, పొడిజేసి, మజ్జిగలో గలిపి పుచ్చుకొనినయెడల గ్రహణి నివర్తించును.

రసము, గంధకము సమభాగములుగాజేర్చి ఖల్వముననుంచి, నిమ్మ పండ్లరసముతో చక్కగా మర్దించి కర్షప్రమాణముగల మాత్రలుచేసి మిరియముల చూర్ణముతోను, నేలితోను పుచ్చుకొనినయెడల నివర్తించును.

గ్రహణి కవాటము.

నల్లమందు, బూరుగబింక, జాజికాయ, నల్లధుత్తూరవిత్తనములు పెలిగారము, తుంగచూనైలు, అతివస, అంకోలపు విత్తులు, విరజాడి పువ్వు, మారేడు, మొతులు, శొంఠి, మామిడితొక్కె, మొదలగునవి సమభాగములుగా దీసికొని ఖల్వమున గంజాయి ఆకురసమున మూడు జాములవఱాత్రములు మర్దించి, కర్షప్రమాణపు మాత్రలుచేసి, కదలీ పుష్పరసముతోగాని, తేనెతోగాని యిచ్చినయెడల గ్రహణి నివర్తించును. ఈగొప్పయాషధమునే గ్రహణి కవాటమందురు.

మామిడిఁజెంకలోనిపప్పు, కరక్కాయలపొడి, దానిమ్మకాయ
బెరడునెండబెట్టి దంచిన చూర్ణము, నల్లమందు, జాజికాయ, కొడిశ
పాల, నాభి, వాటవేరు, చింతగింజపై బెరడు, మొదలగునవి సమభాగము
లుగా చేర్చి చూర్ణించి కరక్కాయలపొడి ఎంతయెత్తు తూనికయగునో
అంతయెత్తు మారేడుచెక్క రసముచేర్చి యెండబెట్టి భద్రముగా నొక
గాజుసీసాలో దాచి మరిడ్డిగ్రహణి జాడ్యములకు తత్ప్రమేరింగి తేనె
గోఘృతము, బఱ్ఱపెరుగు శుద్ధోదకము మొదలగువాని ననుపానముగా
బెట్టి వ్యాధిగ్రస్తునియొక్క బలాబలంబులెరింగి యాషధ మొసంగిన
యెడల మరిడ్డిగ్రహణి నిస్సం దేహముగ నివర్తించును. కందికట్టుచారు
పథ్యము. మంచినీళ్ళు త్రాగుట కివ్వగూడదు. నోరెండినయెడల లవంగ
ములు పిప్పళ్ళుదాచి కషాయముబెట్టి యది యివ్వవలెను. వ్యాధి
గ్రస్తుడు స్వస్థుడగువఱకు అన్నము బెట్టరాదు.

గుక్కాదర రోగములు.

వాత పి త్తశ్లేష్మము లలిశయించినయెడల పంచవిధములైన గుల్మ
ము బుద్భవ మొందును. ప్రేగునడుమ గ్రంథివలెనుండును. గుల్మరొగికి
మలమూత్రములు స్వేచ్ఛగా రానేరవు అన్నహింపుండను. కడుపుబ్బును
గర్భమునుడు గుఱ్ఱునుని యఱుచుచుండును. అగ్నిమాంద్యము ఊర్ధ్వ
వాతము గలుగు గర్భసావ మయివపుడు ఋతుకాలమున దాహశూల
లతో రక్తగుల్మము బుట్టినయెడల గర్భిణీ గర్భమువలె నుదరముండును.

గ్రహణి కి

రెండు ఖర్జూరఫలములు లవంగములు ఎనిమిదితలములు, జాజి
కాయలు ఎనిమిది తలములు, దాల్చినిచెక్క యెనిమిదితలములు, పది
చిన్నముల ప్రమాణము రససిందూరము ఆరుచిన్నముల ప్రమాణము నల్ల
మందు మొదలగు వస్తువులను గోధుమపిండిలో పొదిగి అగ్నియందు
పురముపేసి సాంగకీతలమైన పిమ్మట మర్దనచేసి వ్యాధిగ్రస్తున కొసంగిన
యెడల గ్రహణి నివర్తించును. ఆవుచుట్టిగ కందికట్టు పథ్యము.

గ సా ల మై న ము .

గసాలను మైనమువలె మర్దనచేసినయెడల మైనము అగును. దీనిని
రక్తగ్రహణి కల రోగికిచ్చినయెడల వ్యాధి నివారణగును.

ఛాయా పురుష లక్షణము .

ఈ ఛాయా పురుష లక్షణము నెరింగినయెడల మానవుడు దివ్య జ్ఞానియగుటకు సందియము లేదు. కాలము దూరముగానుండినను ఏయు పాయమువలన దెలిసికొనవచ్చునో ఆయుషాశాస్త్రము శివాగమమందు సంక్షేపముగ యెలులజెప్పబడియున్నదో అటులనే చెప్పెదను.

మనుష్యసంచారము లేనటువంటి ఏకాంతస్థలమునకు వెళ్ళి, తన పృష్ఠభాగమున సూర్యుడుండునట్లు కూర్చుండి తననీడలో కంఠ దేశమందు ఏకాగ్రీకృష్టిచే చూచుచు ధ్యానింపవలయును. తర్వాత కొంతకాలము ఛాయతట్టుచూచి ధ్యానించిన పిమ్మట ఆ కాశమువంకజూచిన గుహద్వప్తికి గోచరమగును. అనంతరము, 'ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణే నమః' అను మంత్రమును 108 మార్లు జపించిన శంకరుని జూడవచ్చును.

శుద్ధస్థితికమువంటి లేజరుతో జ్వలింపుచు నానారూపములను ధరించుచున్న సాంబిమూర్తిని నాటుమాసంబులు ధ్యానంబుజేసిన యెడల ప్రాణులకు పతయగును.

మందుజెప్పినటుల రెండుసంవత్సరములు అభ్యసించిన యెడల తనంతట సంహరించువాడుగను రక్షించువాడుగను, కాలత్రయమును దెలిసినవాడునునై ఆనందము పొందియుండును.

ఏమనుష్యుడు నిరంతరము ఇమియోగాభ్యాసము చేయుటచే వానికి త్రైలోక్యమందేదియు దుర్లభమండను మఱియు అస్వచ్ఛా కాశ మందు ఛాయాపురుషశరీరము కృష్ణవర్ణముగ కనుబడినయెడల నాటు మాసములకు మరణించును.

ఛాయాపురుషుడు పసుపువర్ణముగ కనుబడెనేని రోగభయమనియు, రక్తవర్ణముగ లేక నీలవర్ణముగ కనుబడిన యెడల మృత్యువును, నానా విధములైన వర్ణములుగా కనుబడినయెడల చిత్తమునకు మిక్కిలి యుద్వేగమును కలుగును.

ఏమానవునియొక్క దృష్టికి ఛాయాపురుషునికి పాదములు మోకాళ్ళు కడుపు కనుపడక పోవునో, ఆ మానవుడు అటునెలలకును సంవత్సరమునకును రెండుసంవత్సరములకును క్రమముగ మరణించును.

ఛాయాపురుషుని కుడి భుజము, ఎవనికి కనుబడకపోవునో, అట్టి వానికి బంధువు మరణించును. ఎడమ భుజము ఎవనికి కనబడకపోవునో వానిభార్య మరణించును ఇందుకు సందియములేదు.

ఎవనికి ఛాయాపురుషునియొక్క శిరస్సు కుడి భుజము, కనుపడ లేదో ఆపురుషుడు ఆసన్నమృత్యువును బెండ వాడని యెఱుంగవలెను తలకనుపడక పోయిన నొకమాసమునకు మరణించును. పిమ్మట కనుపడక పోయిన నొకదినములోపల మరణించును మొదలేనట్లు కనుపడినయెడల ఎనిమిదిరోజులలో మరణించును. సర్వాంగముయొక్క ఛాయయే కనుబడినియెడల తత్తేజమే మరణించును.

చి కి త్సా ద్యు వ దే శ ము .

శ్లో॥ జాతమాత్రస్థిత్స్య స్వాస్వినోపేక్షోఽల్పతయాగదః ।
వహ్నిశత్రువిప్రైస్తుల్య స్వల్పాపివికరోత్తసా॥

వ్యాధి జన్మించినతోడనే చికిత్సచేయవలెను ఆవ్యాధిస్వల్పముగా నుండినను ఉపేక్షచేయరాదు. ఉపేక్ష చేసినయెడల సది ఆగ్ని, శత్రువు, విషము, మొదలగువానితో సమానముగాన వికారము జనింపజేయును.

చి కి త్సా ఫ ల ము .

వైద్యునికి చికిత్సవలన ధనము, స్నేహము, ధర్మము, యశము మఱియు కర్మాభ్యాసగుణగునుగాక చికిత్స నిష్ఫలముగా నేరదు.

ఏరోగి మిగుల శ్రద్ధగలవాడై ఆయుర్వేదమందు జెప్పబడినచికిత్స చేయుచున్నాడో, ఆరోగి శ్రేయస్సు, ఆయుర్వృద్ధి నిరోగత్వము వీనిని జెందును.

లోభముచే చికిత్సచేయుటవలన గలిగెడి పుణ్యము నశించును గాన వైద్యుడు చికిత్సా విషయమై ద్రవ్యమునవేషింపరాదు అయినను జీవన్మర్యమై మిగుల ధనవంతులయొద్ద ధనమార్జింపవలయు.

చి కి త్సాం గ ము లు .

చికిత్సకు రోగి దూత వైద్యుడు దీర్ఘాయువు ద్రవ్యము మంచి సేవకుడు ఉత్తమాషధము ఇట్టి యంగములు కలిగియుండవలెను.

రోగముగలవాడు రోగియనబడను. కాన నెట్టిరోగికి చికిత్సచేయ వలసినదియు ఎట్టిరోగికి చికిత్స చేయగూడదనియు వైద్యుడెరుంగవలెను.

చేకిత్స జేయదగనివారు.

దుష్టుడు, సాహసికుడు, భీతుడు, కృతఘ్నుడు, వ్యగురుడు, శోకార్తుడు, ఆనన్నమరణముగలవాడు, ఇంద్రియములవైషమ్యముగలవాడు, ప్రైరము గలవాడు, స్వతః వైద్యాభిమానముగలవాడు, వైద్యునియందు విశ్వాసములేనివాడు శంకించువాడు వైద్యుని స్వాధీనములో నుండనివాడు లోనగువారికి చికిత్స చేయదగదు ఇట్టివారికి ఔషధమొసంగినయెడల వైద్యునికి దోషముగలుగును. మరియు ఏరోగియొక్క గృహమందు వైద్యునికి మర్యాదలేదో ఆరోగికి సిద్ధిగలుగనేరదు.

వ్యాధి నిర్ణయమందు మంచిజ్ఞానము ఆవ్యాధియొక్క శమనోపాయము నెరింగినవాడే వైద్యుడుగాన ఆయువును గలుగజేయుట ప్రభువుగాడు.

చి త్ర కా ది ఘృ త ము .

చిత్రమూలము, సైంధవలవణము, త్రికటుకములు, పెద్దయేలకులు, చవ్యము, దానిమ్మ, ఓమము, మోడి, జీలకర్ర, బోడతరము, ధనియాలు మొదలగువానిని సమభాగములుగజేర్చి కషాయముగాచి నెయ్యి పెరుగు కాంజికము బదరీమూలపురసము నేకముగజేర్చి ఘృతము మిగులువరకు కాచి సేవించినయెడల వాతగుల్మమగు గుడగుడ శబ్దముతో యుక్తవగు శూల ఇవి నివర్తించును.

చి త్రవిభ్రమ సన్నిలక్షణము.

బడలునొప్పులు వాతమతిశయించుట ఉలికిపడుట పిచ్చివాని

వలెను కోపిష్టివలెను చూచుట కనుబొన్నలు మడుచుట గానముచేయుట ఆతడు ఎప్పుడు మాట్లాడుచుండుట మాట్లాడినమాటే మరల మాట్లాడుచుండుట మొదలస్వల్పభావములు రోగికి గలిగియున్నయెడల నది చిత్త విభ్రమ సన్నిలతభావని వైద్యుడెరుంగవలెను.

చాతుర్థిక జ్వరచికిత్స.

తుంగమునైలు ఉసిరికతాయ తిప్పతీగ మొదలగు వస్తువులను దంచి కషాయముగాచి సేవించినయెడల చాతుర్థికజ్వరము నివర్తించును.

చలిజ్వరము లకు చికిత్స.

అభినిదెచ్చి కందిగజయంతటి మాత్రజేసి అగ్నిశిఖరములో పొదిగి పూటకొకమాత్రసేవించిన యెడల మూడుపూటలలో చలిజ్వరము నివర్తించును గంజి చల్దిఅన్నము బాగుగా దినవలెను పథ్యము లేదు.

చలిజ్వరములకు చికిత్సలు.

గుంటగలగర సమూలముగా దీసుకొనివచ్చి చక్కగదంచి నీటిలో వైచి కషాయముగాచి పిప్పళ్ళు అక్కలకర్రనుదెచ్చి చూర్ణించి కైకషాయములో గలిపి సేవించినయెడల చలిజ్వరము నివర్తించును.

— శ్వేతార్క మూలపు జెరడుదెచ్చి పొడిచేసి అయిదుమిరియములు జేసి ఖల్వముననుంచి శుద్ధోదకము గలిపి బాగుగా మర్దించి మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనినయెడల చలిజ్వరములు నివర్తించును.

శ్వేతార్కపు మొగ్గులు అయిదు మిరియములు తమలపాకులోబెట్టి నమిలి మ్రుంగినయెడల జ్వరము నివర్తించును. ఇచ్ఛాపథ్యము.

వల్గ్రగువువక్కలు తెలకవిరి పొడిచేసి మాత్రలుగట్టి జ్వరము వచ్చినపుడొకటి మరునాడొకటి సేవించినయెడల చలిజ్వరము నివర్తించును చప్పిడి పథ్యము.

చింతామణి.

గంధకము దంతివిత్తులు తిప్పనత్తురసము మిరియములు వెలిగారము

మొదలగునవి సమభాగములుగా ఖల్వమునజేర్చి, నిమ్మపండ్లరసముతో చక్కగా మర్చించి గురికింజలంత మాత్రాలుజేసి, ఆనుపానభేదములతో సేవించవలెను.

చెవిపోటు చీముకారుట లోనగువానికి

మేకపోతు మూత్రములో, సైంధవలవణము కొంచెముకలిపి, వేడి జేసి చెవిలో బోసినయెడల, చెవిపోటు, చీముకారుట, మొదలగునవి నివర్తించును.

చిహ్వపరీక్షలక్షణము,

వాతప్రకోపమున ఎఱుపు నలుపుచర్మములు గలిగియుండును. శ్లేష్మ ప్రకోపమున తెల్లగను, బింకగలిగియుండును. సన్నిపాతమునందు, నలుపు వర్ణముగలిగి, ముండ్లుగలిగి, ఎడియుండును. మిశ్రరోగమున మిశ్రమ వర్ణము గలిగియుండును.

శ్లో॥ శాకవత్రప్రభారూక్షా స్ఫుటితారసనానిలాత్ ।

రక్తశ్యామాభవేత్పితృత్వాల్లిప్తార్ద్రాధవళాకఫాత్ ॥

శ్లో॥ పరిదగ్ధాఖరస్పర్శాకృష్టా దోషత్రయేఒధికే ।

సైవదోషద్వయాధిక్యే దోషద్వితయలక్షణా ॥

వాతప్రకోపమున నాలుక పెరుగుతోటకూరయొక్క ఆకువలెను, కఠినముగను పగిలియు, పిత్తప్రకోపమునందు ఎఱుపు నలుపు వర్ణము గలిగి యుండును. శ్లేష్మప్రకోపమున ద్రవయుక్తమై శ్వేతవర్ణముగ నుండును. దోషత్రయ ప్రకోపమున ద్రవములేకయు, కఠకరగను, నల్లగ నుండును. ద్విదోషప్రకోపమునందు రెండురంగులు గలిగియుండును.

జాంగలదేశలక్షణము .

శ్లో॥ జాంగలవాతభూయిష్ఠ మనూపంతుకఫోల్బణమ్ ।

సాధారణం సమమలం త్రిధాభూదేశమాదిశేత్ ॥

జాంగలదేశము వాతప్రచురము, అనూపదేశము కఫప్రచురము, ధారణదేశము సమమైన దోషములు గల్గియుండును.

జ్వర పక్ష ప్రమాణము .

వాతజ్వరము 7 దినములకు పక్షమైవిడుచును. పైత్యజ్వరము 6 దినములకు పక్షమైవిడుచును. శ్లేష్మజ్వరము 9 దినములకు పక్షమై విడుచును. ద్వంద్వజ్వరము 10 దినములకు పక్షమైవిడుచును. ఈ కాలమును ఆతిక్రమించిన జ్వరము విడువకుండిన పురాణ జ్వరములకింద చికిత్స చేయవలెను.

జ్వర దిన చ రక్తి .

జ్వరము వచ్చినదినమందు లంఘనము చేయవలెను. రెండవదినము నందు దంతధావనము జేసికొని, నాలుక బాగుగా గీచుకొని, వేడి నీళ్ళలో పుక్కిలించి ఉమియ్యై చి ముఖప్రత్యేలిన మొనర్పవలెను. పిదప తలకు బట్టకట్టుకొని యెడమచెయ్యి క్రిందుగాబెట్టుకొని పరుండి ఆదినమంతయు లంఘనము చేయవలెను. నూడవదినము చాతుర్భాగావశేషముగా నీళ్లుకాచి త్రాగవలెను. ఆనీళ్ళలోని దోషము హరించుటకై ఒకచిల్లగింజను గంధముదీసి నీటిలో కలుపవలెను. నాల్గవదినమున గూడ నిటులే జేయవలెను అయిదవదినమందు గంజి త్రాగవలెను ఆఱవ దినమందుగూడ గంజిత్రాగవలెను ఏడవదినమందుగాని తొమ్మిదవ దినమందుగాని గంధూషము జేసుకొనినయెడల జ్వరము విడుచును లఘుతైన పథ్యము చేయవలెను తదుపరి విరేచనములకు దీసుకొనవలెను.

జిహ్వకసన్నిపాత లక్షణము.

ఉర్ధ్వశ్వాసము తాపము దగ్గుగలుగుట నాలుకయందు తడిలేక ముల్లుదాకి నల్ల బారియుండుట మాటాడకయుండుట చెవుడు జడత్వము గలుగుట మొదలగునవి జనించినయెడల జిహ్వక సన్నిపాత లక్షణమని దెలియవలెను ఇది సాధ్యము.

జ్వర హర చూర్ణము .

చిత్రమూలము ఉసిరికవొలుపు సైంధవలవణము కరకపిండెలు

పిష్పశ్శు, లోనగువాని చూర్ణించి సేవించినయెడల జ్వరములు హరించును. అరుచి మానును దీపనముగూడ గల్గును.

జ్వర హర పా న ము .

నాల్గుపలముల నీళ్ళతో నొక పలము పాలుగలిపి అంగులో మూడు పిష్పశ్శులైచి, నీళ్ళయిగురువరకుకాచి, పిష్పశ్శునుదీసి, ఆపాలను సేవించినయెడల అగ్నిమాంద్యము, ఉబ్బినము, దగ్గు, కఫము, పురాణజ్వరము నివారణమగును.

జ్వరాతి సార విత్తనము.

ఇసబ్ గోలు అను విత్తులదెచ్చి రాత్రినీళ్ళతో నానవైచి ప్రాద్ధన యావిత్తులకు చేతితోనలిచి కలకండ సమముగా గలిపి సేవించినయెడల జ్వరాతిసారము నివర్తించును. శొంఠి, తిప్పతీగ, వట్టివేళ్ళు, రక్తచందనము, కొడిసెపాలచెక్క, తుంగముస్త్రెలు, సీమనేలవేము, మొదలగు వానిని దెచ్చి కషాయముబెట్టి సేవించిన వాంతి తాపము చాహము వాపు ఇవికిల అతిపారజ్వరము నివర్తించును.

జ్వరాతిసారమునకు గంగాధరచూర్ణము.

ఆరెపువ్వు, ఉసిరికవరుగు, తుంగముస్త్రెలు, విషబొద్ది, ఈశ్వరి వేరు, యష్టిమధుకము, మారేడుపిండెలు, నేరేడుగింజలు, మూమిడివప్పు, శొంఠి, అతివన, కురుశేరు, లొద్దుగ చెక్క, కొడిసెవిత్తులు, లోనగువానిని సమభాగములుగ చూర్ణముజేసి ఒకవరహాయెత్తు బియ్యపు కడుగులో పుచ్చుకొనినయెడల జ్వరాతిసారములు నివర్తించును.

జ్వరాదులకు అనుపానము.

జ్వరమున తుంగముస్త్రెలు వర్షాటకము గ్రహణిరోగమున మజ్జిగ విషమున సువర్ణభస్మము లేక పలచని బంగారు కేకులు వాంతి

రోగమున పరిపేలాలు, అతిసారమున కొడిసెచెక్క లేక కొడిసెవేరు లేక కొడిసెవిత్తులు రక్తపిత్తమున అద్దసరపాకురసము మూలరోగమున జీడిగింజలు క్రిమిరోగమున వాయువిడంగములు అనువానిని అనుపానముగ గ్రహింపవలెను.

జ్వరములందసాధ్యములు.

శరీరమంతయు విరిగిపోయినటులుండుట అతికోపము అతిసారము, వాంతి, దప్పిక, దగ్గు, వాగర్పు, వెక్కిళ్ళు, చెమట, అరుచి మొదలగు నవి జ్వరమునం దుపద్రవములని దెలియవలెను.

జ్వరాతిసార లక్షణము.

జ్వరము, తాపము, కడుపునొప్పి, అరుచి, మలము జిగురుగగాని, రక్తమువలెగాని పడుట, ఆసహ్యముగ నుండుట మొదలగు లక్షణములున్న యెడల నివి జ్వరాతిసార లక్షణములుగా దెలియవలెను.

జ్వర జ్వర హ రి .

ఒకపాలు పిప్పళ్ళొచ్చుచున్న చల్లము రెండుపాళ్ళు కలిపి మాత్రలు కట్టి పుచ్చుకొనినయెడల జ్వరములు నివారణమగును. ఆజీర్ణము, అగ్నిమాంసము, అరుచి, పాండువు, ఉబ్బసము, దగ్గు, మొదలగు నవియు నివారణమగును.

జ్వరితుడు వర్జింపవలసినవి.

జ్వరముపశమించి బలము దేహమున జేరునమయమున నెక్కువగా కష్టపడి పనిచేయరాదు ఎక్కువదూరము నడువగూడదు స్నానము చేయరాదు.

జ్వరము విడిచిన లక్షణము.

రోగికి జ్వరము విడిచినచో శరీరమంతయు ఒరుపు దీసివేసినటులుండును ఆయాసము తాపము నివర్తించును అవయవములు తనకు లోబడియుండును అరుచితగ్గును ఇట్టి లక్షణములు గలిగినయెడల జ్వరము విడిచినదని దెలియవలెను.

జ్వరాతిసారములకు కషాయము.

పట్టివేళ్ళు, కొంతి, తిప్పతీగ, నేలవేము, మల్లంగి, కొడిసెపండు,

శుంగముపైలు అతివస లోనగువానిని దెచ్చి కషాయముకాచి పుచ్చు కొనినయెడల జ్వరాతిసారములు నివర్తించును.

జ్వరములో పెక్కిళ్ళకు చికిత్స.

కరకకాయలు, మిరియములు, నల్లతుమ్మిఆకులు, శొంఠి, దెచ్చి బాగుగా దంచి కషాయముగాచి పుచ్చుకొనినయెడల జ్వరములో గలిగిన పెక్కిళ్ళు నివారమగును.

జ్వరములకు .

ఇంగిలీకము రెండుతులములు దీసుకొని చనుబాలతో మూడు దినములు చక్కగా శుద్ధిజేసి ఒక నిమ్మపండున కొక బెజ్జముజేసి వైశుద్ధి జేయబడిన యింగిలీకము నందులోబెట్టి మూసి ఆరించి ఐదు పిడకల యందు పుత్రముబెట్టి తనంతటతాను చల్లారిసప్పిమ్మట నౌషధమును బియ్య టికిదీసి చూచినయెడల చిన్నచిన్న ముక్కలై యుండును. ఈయింగిలీక మొంత తూనికయుండునో అంతకు రెండింతలు పువ్వులుదీసిన లవంగ ముల జేర్చి కల్వముననుంచి మూడుదినము లవోరాత్రుములు మర్దించ వలెను తదుపరి నిమ్మపండ్లరసముచే మాత్రుగట్టి ఛాయాశుష్కమొనర్చి యొకసీసాలో భద్రపఱచుకొని యుండవలయును. మిరియములుదంచి కషాయముబెట్టి మాత్రనందులోచాది పూట కొకటి వంతున నైదుదిన ములు పుచ్చుకొనినయెడల సర్వజ్వరములునివారణమగును ఇచ్ఛావధ్యము.

2. అరతులము శుద్ధిజేయబడిన నాళి కటుకరోహిణి అరతులము శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము అరతులము శుద్ధిజేసిన గంధ మఱకులము ఖల్వ మునజేర్చి గుంటకలగరాకు రసమున చక్కగా మర్దింపవలెను తదుపరి మాత్రులుజేసి గాజుకుప్పెలోబెట్టి యుంచుకొని వాడినయెడల సర్వజ్వర ములు నివర్తించును.

జీ వ బ్ర హ్మ చింతామణి .

హరిదళము, నాళి, పాదరసము, గంధకము, సమభాగములుగ

జేర్చి శుద్ధిజేసి, ఖల్వముననుంచి, హంసపాదిఆకురసము, గుంటకలగరాకు రసము, తులసిఆకురసములతో చక్కగా మర్దించి, గురిగింజ ప్రమాణపు మాత్రలు జేసియిచ్చినయెడల, సర్వజ్వరములు వాయువులు సంధులు నివర్తించును ఇచ్చాపథ్యము.

జ్వ రాంకు క ము .

రెండభాగములు పాదరసము నాల్గుభాగములు నల్లఉమ్మెత్త విత్తులు నొక కల్వమునజేర్చి మొదట నిమ్మపండ్ల రసములో మర్దించ వలెను తదుపరి అల్లపురసముతో మర్దించి శనగగింజంత మాత్రలుజేసి అల్లపురసమునుపానముగాబెట్టుకొని సేవించినయెడల సమస్తజ్వరములు నివర్తించును.

జ గ న్నాథ ర స ము .

తామ్రభస్మము, వంగభస్మము, పాదరసము, గంధకము, నాభి మొదలగునవి సమభాగములుగదెచ్చి ఖల్వముననుంచి మోడుగచెక్క రసమున నొకదినము మర్దించవలెను. రెండవదినమున ఉరిమిరి ఆకురస ముతో మర్దించవలెను. మర్దనజేసినతదుపరి ఈయావధము నొక మూడు దులోనుంచి లఘువుతము వేసిపిమ్మట మళ్ళి మోడుగుచెక్కరసముతో నొకజాము చక్కగా మర్దించి అల్లపురస మనుపానముగా నుంచుకొని పుచ్చుకొనినయెడల తాపజ్వరము సంధులు నివర్తించును.

జో గి నీ ర స ము .

ఒకపాలు పెలిగ రము ఒకపాలు పాదరసము ఒకపాలు నాభి ఒకపాలు గంధకము ఒకపాలు తాళిశపత్రి, ఒకపాలు త్రిఫలములు ఒకపాలు త్రికటుకములు ఒకపాలు ఆభ్రకభస్మము ఒకపాలు రస నేపాళ ఇంగిలీకములు ఒకపాలు సైంధవలవణము ఒకపాలు గరళము లోనగు వానిని గూర్చి ఖల్వముననుంచి, గుంటకలగరాకు రసమున నాల్గుజాములు మర్దించి పెసరగింజంతమందు పుచ్చుకొనినయెడల సర్వ వాయువులు నివారణమగును.

శ్రీ రస్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

ఆయుర్యేద

వైద్య సారామృతము

(నాల్గవ ప్రకరణము)

(త్రిదోషములలక్షణము)

త్రిదోషప్రకోపమగునపుడు, మలము తెలుపు పసుపు నలుపు గలిపి పెంటికలుగానుండి శుష్కించి పచ్చనిరంగుగలిగి బద్ధమైయుండును.

అజీర్ణమునందు మలము దుర్గంధముగను శిథిలముగను నుండును.

వాతాదిదోషములు క్షీణించినయెడల మలము పసుపువర్ణము గలిగి పెంటికలుగానుండును. జల్దోషమందు మలము తెల్లరంగుగలిగియు దుర్గంధము గలిగియు నుండును.

తైలబిందుల లక్షణము.

మూత్రమునందుంచిన తైలబిందువు బాగుగ వికసించినయెడల అట్టిరోగియొక్కరోగము సాధ్యము. తైలబిందువు వికసించకపోయినయెడల అట్టిరోగము కుదురుటకష్టసాధ్యము. తైలబిందువు ముచిగినయెడల అట్టిరోగము కుదురుట అసాధ్యమని నాగార్జునుడు చెప్పెను.

తృఫలదిచూర్ణము.

తృఫలములను, త్రికటుకములను, చూర్ణముచేసి, బెల్లముగలిపి సేవించి వేడినీళ్లు త్రాగినను, లేక నొకభాకము తేగడచూర్ణము రెండు భాగములు పంచదారచేర్చి పుచ్చుకొనినను, ఉష్ణోదకము పానము జేసినను పార్శ్వశూల అరుచి దగ్గు వాతజ్వరము నివర్తించును.

తాండ్రిక సన్నిపాతలక్షణము.

నిలిచి నిలిచి తటచు మాటలాడుట నిద్రకలుగుట నాలుక నల్లనై ముల్లుతాకి కఠినమగుచు ద్రవములేక వరుసగా నుండుట మిక్కిలి తాపము గలుగుట విరేచనములగుట ఉబ్బినము దురదగలుగుట, కండ్లు పెద్దచేసి చూచుట కన్నులలో నీళ్ళుకారుట జ్వరము తీవ్రముగా నుండుట తాండ్రిక సన్నిపాతలక్షణములని దెలియవలెను.

తా మృ థ స్మ ము

శుద్ధిజేసిన తామృమును, అగ్నిలోకాచి నీటిలో ముంచవలెను. ఈరీతి మూడుమారులు నీళ్ళలోమంచి రేకులను వావిలాకురసములో వై చెప్పినప్రకారము తడిపి మూడుటిలోనుంచి పంచలవణములను చూగ్లముచేసి రేకులపైన క్రిందచూర్ణముబోసి పైన మూడుడుబోర్లించి చీలమన్నుచేసి పుటముపెట్టినయెడల భస్మమగును. ఆభస్మమును పిప్పలి చూర్ణము తేనెలోగలిపి పుచ్చుకొనినయెడల శ్వాసకాసలునివర్తించును.

తా ల క భ స్మ ము .

శుద్ధిజేసిన తాళికము రెండుభాగములు, శుద్ధిజేసిన పాదర మొక భాగము, పటిక అయిదుభాగములు దెచ్చి తెల్లగలిజేరు రసముచేత మర్దించి ఎండినతదుపరి మూడుడులోజెట్టి పైననొకమూడుడుబోర్లించి చీలమన్నుచేసి గజపుటము జెట్టినయెడల భస్మమగును. అట్టిభస్మమును రోగియొక్క స్వరూపమును పదేపదే తెలిసికొని బాగుగా నాలోచించి బియ్యపుగింజ ప్రమాణము అనుపాన యుక్తముగ నిచ్చినయెడల సర్వరోగములు నివర్తించును.

తలపోటునకు కర్ణరోగమునకు.

విషబొద్ది చేతిపాట్ల శొంఠి అముదపువేళ్ళు మునగవేరుచెక్క-
తగిరిసెవిత్తులు చెంగల్వకోష్టు సమభాగములుగ పులికడుగులో మర్దించి
తలకు కట్టినయెడల తలపోటు నివర్తించును పండుజల్లేడాకులకు నెయ్యి

వట్టించి నిప్పుమీదకాచి రసముపిండి కొంచెము వేడిగానుండునపుడు చెవిలో వేసిన కర్ణరోగములు నివారణమగుట.

తీటగజ్జ మేహజీలకు చికిత్స.

పాదరసము జీలకర్ర నల్లజీలకర్ర వసువు కస్తూరివసువు మిరియములు గంగసింధూరము గంధకము మణిశిల సమభాగములుగ చూరము చేసి యినుపభాణలిలోవైచి నెయ్యిబోసి యినుపగుండలో ఘృతగా మూరి వ్రేతదినము మూడవర్తులు వట్టించిన సర్వతీటలు మానును. మరియు పైదానిలో హరిదళము, తగరపువ్వులు, తంగేడుపువ్వులు, భావించివుట్టులు వేసిమర్దించి దినమునకు మూడుపర్యాయములు వట్టించిన తీటలు నివారణమగును.

N. B. పాదరసము గంధకము పీనిని మందుగావర్దించి షిదప తక్కిన వస్తువులను ప్రత్యేకము దంచి చూర్ణముచేసి అందు మిశ్రమము చేయవలెను.

త్వగ్గ తాది జ్వర ము లు .

జ్వరములు నాలువిధములుగా విభజింపబడియున్నవి. అవియేవన 1. త్వగ్గతము 2. అస్థిగతము 3. రక్తగతము 4 మాంసగతము.

త్వగ్గత జ్వరలక్షణము.

త్వగ్గతజ్వరముచే రోగి పీడింపబడుచున్నయెడల వానినాడి మెల్లగా నడుచును అతిదాహముండును వాతముగూడ నుండును.

త్రాక హి క జ్వర ము .

రక్తచందనము, శొంఠి, వాయువిశంగములు, తిప్పతీగ, బాలింత బోలుదెచ్చి బాగుగాదంచి కషాయముబెట్టి సేవించినయెడల త్రాకహి క జ్వరము నివర్తించును.

తా లి క చూ ర్ణ ము .

4 పలములు శొంఠి, 2 పలములు మిరియములు, పలము తాలిశ పత్రి, 8 వరహాలయెత్తు పిప్పళ్ళు, చూర్ణించి పిప్పళ్ళకు యెనిమిదవవంతు చక్కెరచేర్చి సేవించినయెడల అగ్నిమాంద్యము పురాణజ్వరము పొండు పు, దగ్గు, ఉబ్బసము, నివారణమగును.

త్రి క టు కా ది చూ ర్ణ ము .

కరక్కాయలు, అతివస, త్రికటుకములు, ఇంగువ, ముత్తవపుల గము, సౌవర్చలవణము, వీనిని సమభాగములుగజేర్చి, పొడిజేసి ఉష్ణో దకమున వేసి సేవించినయెడల నతిసారములు నివర్తించును.

త్రి ప్ప పై త్య ము ల కు .

అరతులము లవణము, అరతులము లవంగములు, అరతులము పిప్ప ళ్ళు, అరతులము కరకకాయలు, తులము తాడికాయలు, అరతులము ఉసిరికపప్పు, అరతులముపటిక, పావుతులము జీలకర్ర లోనగువానినిదెచ్చి మెత్తగాపొడిచేసి నిమ్మయలు నాల్గదెచ్చి పైచర్మముదీసివేసి యిం దులో వేసి ఒకకుండలో నీయాషధమునుబెట్టి తేనెగలిపి పొంగువచ్చు వరకును కాచి ప్రాతఃకాలమున నొక బద్దసేవించినయెడల త్రిప్పపైత్య ములు నిస్సందేహముగ కుదురును.

తా బేటి పెంకుభస్మము.

తాబేటిపెంకు నొకదానినిదెచ్చి శుభ్రముగాకడిగి నిమ్మపండ్ల రసములో నొకదినమంతయు నానబెట్టి శుద్ధోదకమున కడుగవలెను. తదుపరి యొక మూకుడులో యీపెంకునుబెట్టి చీలమన్నువేసి పుత్రము బెట్టినయెడల భస్మమగును ఈతాబేటి పెంకు భస్మమును నువ్వులనూనెతో గలిపి పైత్యపు మచ్చలవూద బూసినయెడల నవి నివారణమగును. పైత్య ముచే గలిగిన చర్మవ్యాధులన్నియు హరించును.

త్రి లో హ ష థ గ ను .

పెండి రజమొక తులము, రాగిరజమొకతులము, తగరపురజమొక తులము, వృతతాళక మొకతులము దెచ్చి అర్కక్షీరమున మర్దించి తమపరి యొకపిడతలో బెట్టి పైననొక ప్రమిదమూతవేసి చీలమున్ను బెట్టి పురముబెట్టి సాంగశీతలమైనపిమ్మట దీసిచూచినచో బిళ్ళగానొష ధముండును. దానిని తేనెనొరంగరించి యిచ్చినయెడల దగ్గునివర్తించును. ఇచ్చాపథ్యం ప్రొద్దునను సాయంకాలమునను నొషధమొసంగవలెను.

ద్వ్యద్వదోషాది మలలక్షణము.

ద్వంద్వరోగియొక్కమలము తెల్లగను, బంకగను, మిశ్రముగను నుండును. ఆజీర్ణమైనయెడల రోగియొక్క మలమపక్వమగును. స్వస్థునికి పక్వముగ వచ్చుచుండును.

విశేషదీపనముగలవాని మలము శుష్కముగను మందాన్నిగల వానికి ద్రవయుక్తముగను వెలువడును. అతిదుర్గంధ యుక్తముగను చంద్రికాయుక్తముగను మలము వెలువడిన యెడల నట్టిరోగి బ్రతుకుట యసాధ్యమని జెలియవలెను.

పాతప్రకోపమునందు, బద్ధకమును, నల్లగను, మలము వెలువడును పిత్తప్రకోపమునందు పసుపువ్వుముగ వెలువడును. కఫప్రకోపమునందు నీటివలెను, సురుగుణోగూడియు, గట్టిగను తెల్లగను, వెలువడును. రక్తప్రకోపమునందు రక్తవర్ణముగలిగి, నీటితోసమముగ వెలువడును. ద్వంద్వదోషప్రకోపమునందు రెండుచిహ్నములు గలిగియు వెలువడును. త్రిదోషమునందు సర్వవర్ణములు గలిగియు వెలువడును.

ద్విదోషత్రిదోషదూషిత సేత్రలక్షణము.

ద్విదోషసక్రకోపముగురవుడు నయనములకు ద్విదోషములుండును మూడుదోషములు నయనములయందు కనుపడినచో ఆరోగిబ్రతుకడు. వాతపిత్తశ్లేష్మ ప్రకోపమునందు కన్నులీడ్పును, మరియొకప్పుడు తెరువుడు పడినను తత్క్షణమే నీరుగ్రమ్ముచు మూతపడుచునుండును.

దూ త ల ట్ట న ము .

శ్లో॥ అతురోపకృమాద్దీచ దూతోయాతిభిగ్గుహమ్
తస్యైవరిచరణంకార్యం యేనసంలక్ష్యతేగదః
ఏకోదూతస్యమాగచ్ఛే నృహీత్వావంశయష్టికామ్
మరణంతస్సజానీయాద్దీపసే నప్రమేతధాః

శ్లో॥ ఏకోదూతస్యమాగచ్ఛే ద్రుపీతిచపునః పునః
లిఖితంమరణంతస్య యామైకనచ నిశ్చితమ్
ద్యౌఃతయశ్చైవ చత్వారః పృథ్వీ బాలషండకాః
దుష్టవాక్యప్రవక్తారో రథాగ్నియమద్భిష్టితాః
శస్త్రాదిధారిణోభస్మ పాషాణస్థితమూక్రితాః
ఏవం నగచ్ఛేత్సు భిషగ్యశః ప్రాప్తిర్నవిద్యతే॥
షండంధమూకబధిరాక్ రుజయాసమేతం
బాలస్త్రీయంచ వికలం తృషితంచక్షుమ్
శ్రాంతంక్షుధాతురమపి భ్రమితంచక్షుమ్
దూతం నశస్త్రమపివేద విదోవదంతి॥

అగ్రభాగే పిచాయుష్యం కష్టపుష్టవిభాగతః
వామేచ శిరసః పీడామృత్యుర్భవతి దక్షిణే
భోరోష్ట్రమహిషారూఢ ఉతగర్దద శృచ్రవాక్
పాషణ్డీస్త్రీచరోగారో నశస్త్రాదూతకర్మణి॥

శ్లో॥ నపుంసకస్త్రీబహవశ్చనగ్నాః
శాపాయుధాః పాణివిషాణినోవా
సితేతరైశ్చాపిపత్రైర్వృతాజ్ఞా
స్నిగ్ధార్ద్రదేహాస్తణిషండినశ్చ
సన్యాసినః పాణివిషర్షకాశ్చ
ఘ్రాణస్పృశః ప్రస్తరభేదినశ్చ
నఖద్విజోర్ధాంగక ఘర్షణీలా
శ్మశాకులాశ్చాపిగదాభిభూతాః
చర్మాదిహస్తాః పరివేకకాస్తే
తద్దైవభోజన్య విశాసుచాపి

పృష్ఠప్రదేశే దిశిచాపియామ్యా
 ముచ్చస్యభాగే భిషజాం విశేషామ్
 దూతాస్సమాయాన్తి నిరర్థమేతే
 విపర్యయావ్యాధిత ప్రశ్నతోవా
 వైద్యస్యగేహీన పితస్యదృష్టా
 జవస్థితిరాని భిరత్రము క్త్యః॥

శ్లో॥ ఆర్థాశ్రేషామభామూల జ్యేష్ఠా సుభరజీషుచ
 ఉపసర్పంతియేవైద్యం దూతాసైచా పిగర్హితాః॥

శ్లో॥ శుక్లాంబరాః ఫలకరాదూతాశ్చ ప్రియవాదినః
 అద్వితీయాశ్చభక్తాశ్చ వైద్యాహ్వసే ప్రపూజితాః॥

తా॥ వ్యాధిగ్రస్తుని యొద్దనుండి వచ్చినదూతను వైద్యుడు పరీ
 షించి రోగియొక్క సాధ్యాసాధ్యంబును దెలిసికొనవలెను రోగియొద్ద
 నుండి వచ్చినదూత వెదురుకర్ర చేతబూని ఒంటరిగా వచ్చినయెడల
 రోగి ఏడవదినమున మృత్యుగహ్వరంబునబడునని దెలియవలెను.
 మరియు దూత వైద్యుని కడకేతించి తాను వచ్చినకార్యమును పలు
 మారు చెప్పుచుండిన నారోగి ఒక యామములో నిస్సందేహముగ యమ
 సదనంబునకు జేరునని దెలియవలెను

వైద్యునిబిలుచుటకు యిద్దరు లేక ముగ్గురు లేక నలుగురు
 దూతలు స్త్రీబాలవృద్ధ నపుంసకులేగినను ఆశుభశూచక వాక్యముల
 బిలుకువారలేగినను అగ్నియమనైర్ముతిదిక్కులలో దేనియందైనను
 దూతనిలువంబడి వైద్యునిబిలచినను ఆయుధముల ధరించిగాని బూడిద
 రాయి ఎముకలుపీనిపై నిలువంబడిగాని వైద్యునిబిలచినను ఆశుభంబు
 గలుగు గావున వైద్యుడట్టి రోగికడ కేగరాదు షండుడు గ్రుడ్డివాడు
 మూగవాడు చెవిటివాడు రోగపీడితుడు స్త్రీలులంగకైకల్యముగలవాడు
 దీనుడు బడలినవాడు ఆకలిగొన్నవాడు చిత్తచాంచల్యము గలవాడు కృశిం
 చినవాడు దూతకృత్యమున కనర్హులని పెద్దలు వచించుదురు.

వైద్యునికడ కేతంచినదూత వాని కగ్రభాగంబున నిలువంబడిన
 యెడల వ్యాధిగ్రస్తున కాయుగ్బుద్ధి గలుగుననియు పృష్ఠభాగంబున
 నిలిచిన రోగియొక్క రోగము గష్టసాధ్యంబనియు ఏడమపార్శ్వంబున

నిలచిన రోగికి శిరోరోగముగలదనియు దక్షిణపార్శ్వంబున నిలచిన రోగికి చావు దప్పదనియు దెలియవలెను గాడిద ఒంటె దున్నపోతు మొదలగు నవి వాహనములు గలవాడై యేతెంచినవాడు 'ఓ' యని పెద్దగావైద్యుని బిలుచువాడు దీర్ఘముగ డగ్గుతీక పడువాడు కష్టముగా మాట్లాడువాడు పాషండడు శ్రీరోగపీడితుడు నవునకుడు అనేకశ్రీలు దిగంబరుడు పాశాయుధుడు కొమ్ముచేత ధరించినవాడు తెలుపువర్ణముగల బట్టలుదప్ప యితరవర్ణముగలవి ధరించినవాడు తైలము బూసికొనినవాడు గడ్డిమోపును ఎత్తుకొనినవాడు నవునకులు సన్యాసులు చేతులు కిసుకుకొనువారు ముక్కును తాకువారు రాశ్మిను పగులగొట్టవాడు నఖదంత ఊర్ధాంగముల తాకువాడు దుఃఖించువాడు చ్యవగ్రస్తుడు చక్రమును హస్తమున ధరించినవాడును తడిబట్టను ధరించినవాడు దూతకృత్యమున కనర్హులు.

దూత వైద్యుడు భుజించునపు డేతెంచినను రాత్రిసమయమున వైద్యుని బిలుచుట కేతెంచినను దూత వానికి పృష్ఠభాగంబుననేని దక్షిణ దిక్కునందేని ఉచ్చస్థానంబుననేని నిలువంబడి యుండినను రోగమును వివరీతంబుగ వచించినను రోగి కాలాంకితుని సదనంబున ప్రవేంచి యతని భలులతో నుల్లాసంబుగ సలాపము లాడుచుండునని జ్ఞానియైన వైద్య శిఖామణి దెలియవలెను ఆర్థి ఆశ్రేయముల జ్యేష్ఠ భరణి నక్షత్రములయందు వైద్యునిబిలుచుట కేగెడిదూతలును నిందితులు తెల్లని వస్త్రము ధరించినవారును పుష్పఫలాదుల హస్తమున దాల్చినవారును ప్రియాలాపంబులు బిల్కువారును తానువచ్చునప్పుడు మరియొకనివెంట దోడ్కొని వచ్చువారును వైద్యభక్తులును దూతకృత్యమునకర్హులు.

దోషత్రయ శమనోపాయము.

శేష్సధాతువును తీక్షణమైన బాణముచేత వైరులనువలె తీక్షణమైన యాషధములచే లోబరచుకొనవలయును వాతధాతువును స్నేహమువలన మితునివలె స్నేహద్రవ్యములచే లోబరచుకొనవలయును పిత్రధాతువును చల్లనై మధురమైన క్రియలచే అల్లనివలె మధురమైన పదార్థములవలన లోబరచు కొనవలయును,

దో షో ప చా ర ము లు .

కఫప్రకోపమగు సమయమున నస్యముతో గూడిన వమనము పి త్త ప్రకోపమగు సమయమున విరేచనము వాతప్రకోపమగు సమయమున వస్త్రీవిశోధము చేయవలెను త్రిదోషములకు లోచినంతవరకు సర్వోపచారములను జేయవలెను.

దో ష ధా తు మ ల వృద్ధి ల త్న ణ ము .

పాతపిత్త శ్లేష్మములు రసాది సప్తధాతువులు వానిమలములు దౌర్బల్యమువలన చెడుటచే మనుష్యుడు దుర్బలుడైనయెడల యేయే అన్నపానాదులచే దోషధాతుమలంబులు పుష్టినిజెందునో అట్టి అన్న పానాదులచే వానిని వృద్ధినిొందించవలెను.

దోషధాతు మలత్వయములను జెందినవాడు తానుకోరిన మధు రాద్యాహారముల సేవించుటవలన పుష్టినిొందును.

ద గ్గు కు పా గ ద్రా గు లు .

తెల్లవెంపలి వేరునుదెచ్చి ఎండబెట్టి ఉక్కా చిమినిలో వేసి అగ్ని వేసి పొగపీల్చినయెడల దగ్గుహరించుచు నల్లఉమ్మెత్త చెట్టును సమూలముగదెచ్చి చూర్ణముచేసి దానిపొగ త్రాగినను దగ్గు తగ్గును. దురద గొండిచెట్టు సమూలముగాదెచ్చి చూర్ణించి దానిపొగ ద్రాగినను దగ్గు నివర్తించును.

అరటికాయను రెండుచీలిక లగునటులజేసి మధ్యనున్న నల్లని గిజరును దీసివేసి అందులో మిరియముల చూర్ణము నొకరాత్రియంతయు నుంచి పాత్రకాలమున మందాగ్నిలోకాల్చి ఎక్వమైనపిమ్మట భుజించిన యెడల దగ్గు హరించును.

ధా త్రీ ఘృ త ము .

ఉసిరికపండ్లరసమున వాయువిడంగముల కలకము నెయ్యిజేర్చి

సిద్ధపరచి నెయ్యిలో చక్కెర సైంధవలవణము గలిపి పుచ్చుకొనిన యెడల సమస్త గుల్మములు నివారణమగును.

ద్వి ని శౌ ది హి మ ము .

పసుపు మ్రానుపసుపు త్రిఫలములుదెచ్చి చక్కగా దంచి రాత్రి యందు నీటిలో వేసియుంచి ప్రోద్దన బాగుగాకలుపి వడియగట్టి తేనె జేర్చి సేవించినయెడల మేహశూలలు నివారణమగును.

ద్రా వణ యో గ ము .

జమ్మిచెట్టుయొక్క రసమున శుద్ధిజేసిన పాదరసము తేనెగలిపి మర్చించి శిశ్నమునకు బూసికొని రమించినయెడల మదించిన స్త్రీయైనను ద్రవించును.

దం త రో గ చి కి త్స .

ఒకకుండలో గవ్వలను తునకలుజేసి వేసి వానిపైన బీడిగింజలు జేసి చమరు యిరుగునట్లు బాగుగా వేయించి నూరి పండ్లు తోమిన యెడల సమస్త దంతరోగములు నివర్తించును పొగడచెట్టుయొక్కవట్టను నమలినయెడల కదలుచుండిన పండ్లుసైతము వజ్రమువలె నగును.

దో షా తి సా ర ల త్త ణ ము .

దోషాతిసార మున్నయెడల శరీరము చల్లగనుండునుగాని అంత ర్దాహ మెక్కువగా నుండును కాళ్ళుచేతులు చల్లగనుండును వాంతుల గును దగ్గు, అలసట యుండును పలచగా విరేచనము లగుచుండును నిద్రపట్టకుండును గర్భమున నొప్పియుండును.

సుగంధపాల, కానుగ, తిప్పతీగ, ద్రాక్ష సమభాగములుగదెచ్చి చక్కగా దంచి రసముదీసి పాకముబట్టి సేవించినయెడల వాతజ్వరములు నివర్తించును.

ది నార్థ జ్వర ము ల కు .

ఇంగిలీక మైదుభాగములు, నేపాళేవిత్తులు నాల్గుభాగములు, నాభి ఒకభాగము, రసము రెండుభాగములు, వెలిగారము మూడుభాగములు దెచ్చి ఉష్ణోదకమున బాముమర్చించి గుంజమాత్రము ప్రమాణము గల మాత్రలజేసి, చక్కెరతో నొకమాత్ర సేవించినయెడల దినార్థ

జ్వరములు నివర్తించును విషజ్వరములకు అల్లపురస మనుషానముగా నివ్వవలెను.

ద గ్గు ల కు .

ఒకతులము యాలకువృత్తనములు 1 తులము రససింధూరము, ఒకతులము తాళిసప్రతి, 1 తులము లవంగములు, ఒకతులము దాల్చిన చెక్క, 1 తులము శొంఠి, ఒకతులము మిరియములు, ఒకతులము కరక్కాయలు, ఒకతులము వాయువిడంగములు, ఒకతులము తాడికాయలు ఒకతులము ఉసిరికపప్పు, ఒకతులము అవాక్షీరి, ఒకతులము జాపత్రి, 1 తులము జాజికాయలు, ఒకతులము పిప్పళ్ళు, దెచ్చి చక్కగా చూర్ణించి, ఒకసీసాలో నుంచుకొని, అనుషానభేదములచే యీచూర్ణము నొసంగినయెడల సర్వదగ్గులు నివారణమగును.

2 తులముల మిరియములు పటికబెల్లము రెండుతులములు దెచ్చి మెత్తగానూరి, ఉసిరికకాయయంత చిన్నముటనుగట్టి బుగ్గనబెట్టకొని రసము మ్రింగుచుండినయెడల దగ్గులు నివారణమగును. ఇచ్ఛాపథ్యము.

దంతములకు .

కరక్కాయలు, కాకరకాయ, ఇండువగింజ, సమభాగములుగ జేసి తులసిరసమున మర్దించి దంతములకు పూసినయెడల పండ్లనొప్పులు పోవును.

దంతధావనచూర్ణము .

బాదముకాయల డిప్పులనుకాల్చి పటికబెల్లముగలిపి పండ్లతోము కొనినయెడల నొప్పులు మొదలగునవి నివర్తించును.

దీపాగ్ని

పిడికిట నణగియుండునంత లావుగలవంటచెలుకును నాల్గుజీలికలుగ చీల్చి, అట్టి నాల్గువపాలుగానుండు చెక్కలను రెండింటిని అగ్నియందుంచి మంటవేసినయెడల దానిని దీపాగ్నియందురు.

దశాంగ భూమము

నవగ్రహములను, పితృచములను, పారదోలనదియు, త్రిదోష హారంబగునదియునగు దశాంగభూమముచేత వాసనగల్గించి సంస్కరింప బడిన యర్కము నుపయోగించినయెడల వాతాది దోషత్రయములు నివర్తించును.

దశాంగ గణ ద్రవ్యములు

గంధకము మైసాఖీ గుగ్గిలములై శిశిభాగంబులును చందనము జటామాంసి నాల్గేసిభాగంబులును సరరసము కురువేరు మూడేసి భాగంబులును వట్టివేళ్ళు నేతిలో వేయించిన నఖము చిప్పలు రెండేసిభాగములును, పచ్చకర్పూరము కస్తూరి నొక్కొక్కభాగమును నొకచో జేర్చినయెడల నది దశాంగమనబడు ఈదశాంగభూమము ఈశ్వరున కపరిమితమైన ప్రీతి.

దుండిగ పు ఆర్కము :

దుండిగపు ఆర్కము గుల్మమును, ఆర్కస్సులను క్రిమిరోగములను హరించి అగ్నిదీపనమును రుచినిగలిగించును.

దూషీ విష చికిత్స

దూషీవిషముచే పీడింపబడినవానికి తొలుత స్నేహమొనర్చి తదుపరి దిరిసెనచ్చెట్టుయొక్క వేరను పత్రములను పట్టను వుష్ణములను కాయలను గోమూత్రముననూరి శరీరమునకు బూయవలెను.

ఇది నాల్గవ ప్రకరణము.

శ్రీ రస్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

ఆయుర్వేద

వైద్య సారామృతము

(విదవ ప్రకరణము)

అష్టస్థాన పరీక్షా క్రమము

వైద్యుడు ప్రథమమున రోగియొక్క ముందుతెప్పిన అష్టస్థానములను పరీక్ష చేయవలెను.

వైద్యుడు ముందుగా వాతపిత్తశ్లేష్మములలో ఇది ప్రబలముగానున్నది ఇది స్వల్పముగానున్నది అను విషయము తెలిసికొనుటకై నాడిని పరీక్షచేసి అనాడియొక్క ఆద్యంత స్థితులెరుంగవలెను.

ప్రపంచమున పీడియందుండు తంత్రులను మ్రోయించుటవలన సర్వరాగములు బలుకు విధమున హస్తగతమగు నాడి సనుస్తవ్యాధులను దెలియజేయును.

శరీరమున నుండుమలము చెమటవలన సమస్తరోగములుజన్మించును మలముచెడుటకు మూలకారణమేమన అపథ్య పదార్థ భత్యపానాదులే రోగముదెలిసికొనుటను నిదానము నిదానమును దెలిసికొనుటకు రోగంబును కారణములై యున్నవి.

ప్రథమమున సమస్తవ్యాధులయందు, నాడి, జిహ్వ, మూత్రము, పరీక్షచేసి, తదుపరి యాషధ మొసంగవలెను.

లోకమున ఏవైద్యునికి నాడి, నాలుక, మూత్రము, పినియొక్క నిదానము దెలియకుండునో అట్టివాడు జనులను జంపుటకే జన్మించె కాని జనులకు మేలుజేయుటకు జన్మించినవాడు గానేరడు.

దేశకాలములను రోగముయొక్క బలాబలములను దెలిసికొని తమవరి చికిత్స చేసినయెడల వైద్యునికి కీర్తి చేకూరును.

నా డీ ప రీ టై క్ర మ ము .

వైద్యుని రోగిసంబంధమైన కుడిచేయ్యియొక్క అంగుష్ఠమూలమును (అంగు మణికట్టుకు వెనకనుండు మూడంగుళముల ప్రదేశము) తన కుడిచేతి మూడువేళ్ళలోతాకి నిదానమును జూడవలెను నాడిని చూచుకప్పుడు, స్థిరచిత్తుడై, ఆత్మను మనస్సును శాంతిజేసుకొని రోగియొక్క సవ్యహస్తమును తనయొక్క మూడువేళ్ళలో పట్టుకొని దోషము దెలిసికొనవలయును. స్త్రీలకు ఎడమచేతియందును, పురుషులకు కుడిచేతియందును నాడి స్పష్టముగ నుండును. హస్తనిదానము దెలిసికొను సమయమున రోగియొక్క హస్తమును పిసికి మెటికలువిరిచి చేతినిచాపించి వేళ్ళయొక్క పట్టువదలి వైద్యుడు నిదానమునుచూచి వ్యాధి నెరుంగవలెను.

నా డీ ప రీ టై కాల ము .

ప్రాతఃకాలమున రోగియొక్క చేతియందు మణికట్టుకు వెనుక తట్టున నాడిని పరీక్షచేయవలెను. రోగియొక్క నాడిని మాటిమాటికి పట్టి విడుచుచు తనప్రజ్ఞచేత చక్కగా మూడుమారులు పరీక్షించి రోగము నెరిగి యాషధ మొసంగవలెను.

రోగియొక్కనాడిని వైద్యుడు తనయొక్క మూడువేళ్ళచేత స్పృశించి వాతపిత్త కఫములయొక్క గతుల క్రమముగ మంద మధ్యమ తీవ్రములను తెలిసికొనవలెను. వాతపిత్త కఫములే త్రిదోషములుగా నెరుంగవలెను పినిని వైద్యుడు సూక్ష్మదృష్టిచేత దెలిసికొనవలయును. వాతపిత్త కఫములను, ద్వంద్వములగు వాతపిత్త, కఫపిత్త, కఫవాతములను, దోషత్రయము లేకీర్ణమిండుటచే పుట్టినట్టి సన్నిపాతమును సాధ్యా సాధ్యములను, నాశి స్పష్టముగా దెలుపగలదు. నాడికి పర్యాయ శబ్దంబు లెనమిది 1 స్నాయువు 2 నాడి 3 హింసా 4 ధమనీ 5 ధారణి 6 ధరా 7 తుంతుకి 8 తేవనజ్ఞానా.

నా డీ దే వ తు లు .

శ్లో॥ వాతనాడి భవేద్బ్రహ్మ పితృనాడిచ శంకరః

శ్లేష్మనాడిభవేద్విష్ణు స్త్రిదేవానాడి దేవతాః॥

వాతనాడికి బ్రహ్మదేవత పితృనాడికి శంకరుడుదేవత శ్లేష్మనాడికి విష్ణుదేవత ఈవిధముగ త్రివిధనాడులగును త్రివిధదేవతలని దెలియవలెను.

నా డి స్పష్ట ప డ ని కా ల ము .

నాడిని స్పష్టముగా నేటికాలపు వైద్యులెరుంగజాలక ధర్మావూటరులను వాడుచున్నారు. నాడిని చక్కగా దెలిసికొనియు శాస్త్రానుభవము గలిగియు వైద్యముచేయునట్టి మహానుభావుడే ధన్వంతరియని జెప్పవచ్చును. భోజనమైనపిదపయు, జలకమాడిన తదుపరియు, మిక్కిలి తుదబ్బిధచే పీడింపబడునప్పుడు, కాముకేళి దేలింతదుపరియును, పరుగెత్తి ఆలసియుండు సమయమునను, నిద్రనుండి లేచినపిమ్మటను, నాడి స్పష్టముగా దెలియజాలదు. అట్టిసమయములయందు పరీక్ష చేయరాదు అభ్యాసమువలన దెలియవచ్చును.

నక్షత్ర లగ్న తిథి వార సాధ్యలక్షణము.

శ్లో॥ అహిర్భుధైశ్చ తిష్యసంజ్ఞైర్జమదే

ప్రాజాపత్యాదిత్య యోస్సప్తరాశ్శ్రీః

రోగోత్పత్తిర్జాయతే మానవానాం

నిస్సందిగ్ధంజల్పితం గర్గముఖ్యైః॥

శ్లో॥ నందాచవృశ్చి కేమేషే భద్రామిధునకన్యయోః

కర్కశ్చైవజయాసింహే కుంభేరిక్తాతుభేవృషే

ధనుర్మృగేచమకరే పూర్ణాతిథిరుదాహృతా

విరుద్ధోరోగిజాన్మానం నందాది స్తిథిపంచకః॥

శ్లో॥ భామకృత్తికయోర్మందా

భద్రయోర్బుధ నాగయోః

జయాగురౌ ముఖాయాంచ

రిక్తాశుకౌ ధనిష్ఠయో॥

శ్లో॥ భరణ్యాం శనివారేచ
పూర్ణేచ తిథిపంచకే
యోగేఽస్మిన్వాస్యధిరుత్పన్నో
గసిధ్యతికథాచసః

ఉత్తరాభాద్రీ, పుష్యమి, రోహిణి, పుశ్కల, పునర్వసు, మేషలగు నక్షత్రములయందు వచ్చినవ్యాధి సప్తదివసంబులలో నెప్పుడేహముగ నివారణమగును. నందయనుపాద్యమి, షష్ఠి, ఏకాదశి, మేష కృత్తిక లగ్నములయందును, భద్రయనువిదియ, సప్తమి, ద్వాదశి తిథులయందును, మిథున కన్యాలగ్నములయందును, జయయను తదియ ఆష్టమి త్రయోదశి తిథులయందును, కర్కాటక సింహలగ్నములయందు, రిక్తయను చవిలి నవమి చతుర్దశి తిథులయందు, తులావృషభకుంభములయందు, పూర్ణ యను పంచమి, దశమి పౌర్ణమా స్యా తిథులయందు ధనుర్దీప మకరలగ్న ములయందు, రోగమువచ్చినయెడల మిక్కిలి బాధగలుగజేయును.

మంగళవారము, కృత్తికానక్షత్రము, నందయను తిథులు, బుధ వారము ఆశ్లేషా నక్షత్రము, భద్రతిథులు, గురువారము మఖానక్షత్రము, జయయను తిథులు, శుక్రవారము ధనిష్ఠానక్షత్రము, రిక్తయను తిథులు, శనివారము భరణీనక్షత్రము, పూర్ణ తిథులు, పిని సంయోగములయందు, రోగము వచ్చినయెడల రోగి తప్పక మృత్యుగర్హ్వరంబున బడును.

నక్షత్రైర్మృత్యుర్యోగ నివృత్తీర్లక్ష్యగము.

స్వాతి, ఆశ్లేష, ఆర్ద్ర, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్రీ, పూర్వ ఫల్గుని కేయక ఈనక్షత్రములయందు రోగముప్రారంభమైనయెడల నారోగి కాలుని పురంబునకు తప్పకపోవునని వైద్యుడెరిగి యతనికి చికిత్స చేయుట మానవలయును. రేవతి, అనూరాధ నక్షత్రములయందు రోగము ప్రారంభమైన మిక్కిలి కష్టము గలుగజేసి రోగి ప్రాణముల దీయును. ఉత్తరాషాఢ, మృగశిర, నక్షత్రముల రోగము ప్రారంభమైన ఒకమా సము రోజులలోను మఖానక్షత్రమున జనించినరోగము 20 రోజులలో హస్త ధనిష్ఠ విశాఖ నక్షత్రంబుల జనించినరోగము 15 రోజులలోను

మూల అశ్వినీ కృత్తికా నక్షత్రంబుల జనించినరోగము లొమ్మిది దిన సంబులలోను నివారణయగును.

నక్షత్ర జన్మఫలము.

కృత్తికా నక్షత్రమున జనించినరోగము నవరాత్రులును, రోహిణి నక్షత్రమున జనించినరోగము త్రిరాత్రులును, మృగశిర నక్షత్రమున జనించిన రోగము సప్తరాత్రులును, షీడించును. ఆర్ద్రా నక్షత్రమున జనించినరోగము పునర్వసు నక్షత్రమున జనించినరోగము పుష్యమి నక్షత్రమున జనించినరోగము రోగి ప్రాణములదీయును. ఆశ్లేష ముఖ నక్షత్రముల జనించినరోగము రోగిని కాడువాసమనకీడ్పును పూర్ణ నక్షత్రమున జనించిన వరుసగ రెండునెలలు లేక నక్షత్రదివసములలో రోగిని యమ వాటిక కంపును. మాస్తికనక్షత్రమున జనించిన రోగము రోగిని యేడుదినములలోను, చిత్రానక్షత్రమున జనించినరోగము పక్షము దివసములలోను, స్వాతీ నక్షత్రమున జనించిన రెండు నెలలలోను విశాఖ నక్షత్రమున 20 వది దినములలోను, అనూరాధా నక్షత్రమున జనించిన పదిదినములలోను, జ్యేష్ఠా మూలయందైనచో పక్షదివసంబులలోను, పూర్వాషాఢా నక్షత్రమున జనించిన పక్షములలోను, ఉత్తరాషాఢయందు జనించిన రోగము 20 వది దినములలోను, శ్రవణనక్షత్రమున జనించిన రోగము రెండునెలలలోను, ధనిష్ఠా నక్షత్రమున జనించిన 15 దినంబులలోను, శతభిషకుండైన పదిదినములలోను, పూర్వాభాద్రాయందైన పంచొమ్మిది దినములును, ఉత్తరాభాద్రాయందైన 45 దినములలోను, రేవతియందైన పదిదినములలోను, అశ్వినియందు జనించిన పదిదినములలో నెవ రియగును. భరణి నక్షత్రమందైన యమనివాకిట కేరునటులజేయును. కాపున పూర్వోక్త అశ్విన్యాది నక్షత్రముల జనించిన రోగముల శుభాశుభ ఫలముల నీవిధిగా నెరుగవలయును.

నా గ రా ద్వి చూ ర్ణ ము .

కర్షవృక్షాణముగల శౌంతిచూర్ణము కాంజికములో సేవించిన యెడల అమవాతము, కఫవాతము నివర్తియను.

నా రా య న తై ల ము .

పెన్నేరుగడ్డ, ముత్తవపులగము, మారేడుపిండెలు, విషబొద్ది, నేలములక, పెద్దములక, పల్లెరువేళ్ళు, పెద్దముత్తవపులగము, శేపచెక్క, తురకవేపచెక్క, తెల్లగలిజేరుజేళ్ళు, మైనపుతీగ, ఆమదపువేళ్ళు, మొదలగువాటినిెల్ల 40 తులములుదెచ్చి చక్కగాదంచి అందులో 4098 తులములసీళ్ళుబోసి నాల్గవభాగముగ దించుకొని కడియగట్టి, 258 తులముల మంచినూనెగలిపి పిల్లిచిరగము 258 తులములు, ఆవుపాలు 1024 తులములు గలిపి తదుపరి, కోవ్వు, యాలకులు, కీగింధపుచూరు దబ్బవేళ్ళు, వస, జటామాంసి, సైంధవలవణము, పెన్నేరుగడ్డ, ముత్తవపులగము, సన్నరాష్ట్రము, పెద్దసోపు, దేవదారుచెక్క, అడవిబంగిఆకు, అడవిసెనగలు, అడవి మినుములు, అడవికెసలు, తగిరిసెకత్తులు, ఇవి దినుసు ఒకటింటికి 8 తులములచొప్పున చూర్ణముగాని కల్కమునుగాని అందులో చేర్చి, సూక్ష్మగ్నిచేత పక్వముగవండి దించుకొని, ధాన్యరాశిలోనుండి, పూజజేసి నైవేద్యములిచ్చి, ఆభ్యంగము, పానము, నస్యము, మర్దనము, చేసికొనినయెడల పక్షివాతము, గృహవాయువు, నడుమునొప్పులు, కడుపునొప్పి, కాళ్ళనొప్పి, చెవుడు, గతిభంగవాయువు, కటిభంగవాయువు, కాళ్ళుచేతులు మండట, రక్తవికారము, ధాతుక్షయము, జ్వరములు, త్రియ, అండవాయువు ఆంత్రవృద్ధి, వృషణ స్థూలరోగము, దంతరోగము మస్తకవాయువు, పార్శ్వశూలలు, పంగుత్వము, బుద్ధిభంశము, గృధ్రసివాయువు మొదలగు ఎనుబది వాతములను హరించును.

నా గ భ స్మ ము .

శుద్ధమైన మృతమగు నాగభస్మము 2 గురిగింజలయెత్తును పసుపు ఉసిరికవలుపు చూర్ణము టిటిలో జేర్చి తేనెలో సేవించినయెడల సర్వమేహములు శాంతించును,

నా డీ వ్ర న భ గ ం ద ర చి కి త్న .

కరక తాండ్ర ఉసిరికలు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియములు లోనగు

వానిని చూర్ణించి యీచూర్ణమునకు సమముగ శుద్ధిజేసిన గుగ్గిలపు చూర్ణము గలిపి నేతిలో నేలించినయెడల నాడీప్రణామము జూచును. మరితము భగందరమునకు ముందుగ రక్తము తీయించి వెనుక ప్రణామనకు జేయవలయు చికిత్సలు చేయవలెను.

నే త్ర రో గ చి కి త్స .

మనగాకు రసమును రేనెత్తో గూడా కన్నులకు వేసిన సమస్త నేత్రవ్యాధులు నివారణమగును. కురకరాళ్ళు మూడు కరిక్కాయలు, సైంధవలవణము, మ్రానివసుపు, దుంచినీళ్ళతో చాచి కంటిమీదకు వేసినయెడల నేత్రరోగములు సిస్సంరోహముగ నివారణమగును.

నేత్రవ్యాధులకు రసకేశ్వర కటుకములు కల్పోప్పరి సైంధవ లవణము వేయించిన వైలతత్థము వేలించిన వెలిగారము, శొంఠి, పిప్పళ్ళు మిరియములు లోనగువానిని చూర్ణించి నిమ్మపండ్ల రసముతో వర్తించి వటుకములుచేసి ఛాయాశుష్క మొనర్చి రేనెత్తో అరగదీసి కన్నులకు వేసిన కన్నులయందండకష్టము, ఇసుకగుట, పూలుపడుట, దుర్మూసము పెరుగుట, రేచీకటి, మొదలగునవి నివారణమగును.

నే త్ర ప రీ త్త ల త్త ణ ము .

వాతరోగియొక్క కన్నులు తెల్లగనుండి నొప్పి గలిగించుచుండును. ఎప్పుడు నీరుగారుచుండును.

పైత్యరోగియొక్క కన్నులు పచ్చగాన, ఎఱ్ఱగానుండును.

శ్లేష్మరోగియొక్క కన్నులు తెల్లగను, వసుపువర్ణముగనుండును.

సన్నిపాత రోగియొక్క కన్నులరంగు విశ్రాంతి యుండును.

కామిలవ్యాధిచే పీడింపబడువాని కన్నులు పచ్చగానుండును. దీనికి తగినచికిత్స చేయనియెడల ప్రాణాపాయము గలిగించును.

నా డీ స ం చా ర ము .

ప్రాతఃకాలమున నాలుగు ఘడియలవరకును పైత్యనాడి చరింపు

చుండును. మధ్యాహ్నమున శ్లేష్మనాడి చరింపుచుండును. మధ్యాహ్నము నుండి సాయంత్రమువరకును వాతనాడి చరింపుచుండును. అపరరాత్రిలో వైత్యనాడి చరించును. ఈ విధముగా నాడీ సంచారక్రమమును వైద్య శిఖామణులు డెలివీకొందురుగారు.

నోరు యిగుర్చుకొని ఘోమనండులకు యిండుపగింజలు అక్కల కత్తి ప్రిమము మొనలగువానినిదెచ్చి చక్కగా దంచి కషాయముబెట్టి సేవించినయెడల నోరుయిగుర్చుకపోవుట నివర్తించును.

నీళ్ళవిరోచనములకు చికిత్స.

దానిమ్మచెక్క, టాడిరేతేరు, తుంగమునైలు, అతివన, ఆరె పుష్ప, అగరుకొంఠి, లొద్దగచెక్క, వట్టివేళ్ళు, లోనగు వానినిదెచ్చి చక్కగాదంచి కషాయముబెట్టి బాగుగదగుదునుచూర ముచేసి, అందులో గలిపి, తేనె ననుపానముబెట్టి సేవించినయెడల నీళ్ళ విరోచనములు నివారణమగును.

నోరు వంకరకు .

ఒకపాలు శుద్ధిజేసిన తాళకము, ఒకపాలు శుద్ధిజేసిన రససింఘా రము, ఒకపాలు పిప్పళ్లు, ఒకపాలు కలుకరోహిణి, ఒకచోటజేర్చి చక్కగాదంచి, చూర్ణముజేసి, ఎనిమిదిజాములు ములగపూలరసమునమర్దించి చింతగింజలప్రమాణపు మాత్రలుగట్టి పూటకు రెండుమాత్రల వంతున సేవించినయెడల కంఠవాతము మొదలగునవి నివర్తించును.

న స్య ము .

తాళిసపత్ర, మునగవిత్తులు, లవంగపుపట్టు, ఆవాలు, కానుగవిత్తులు చూర్ణముచేసి పిల్చినయెడల సమస్త శిరోవ్యాధులు నివారణమగును.

నోటి కురుపులకు

జావ్లత్రి, దూలగొండివేరు, తిప్పతీగె, మార్కపసుపు, తీగద్రాక్ష

కరకకాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికకాయలు దెచ్చి సమభాగములు జేర్చి కషాయముజెట్టి తేనెగలిపి పుక్కిలించినయెడల నోటివరుపులు నివర్తించును.

నిద్రపట్టనియెడల .

జాడికాయ వరహాయెత్తు, జావళి పలము, పిప్పళ్ళు చూర్ణము చేసి నెయ్యిగలిపి భోజనము చేయుటకు పూర్వమున నేవించినయెడల చక్కగా నిద్రపట్టును.

N. B. అరలపము పిప్పళ్లు వేయించినవి, అరలపము వేయించనివి యుపయోగించవలెను.

ఇ ది

విదవప్రకరణము .

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

ఆయుర్వేద

వైద్య సారాంశము

అక్షరములు

(ఆటవ ప్రకరణము)

పితృశ్లేష్మ సాడిలక్షణము.

కష్టవలెను హంసవలెను నాడి మధ్యమానామికలయొక్క మధ్య మందు సంచరింతులు ఎగిరెగిరి మెల్లగా సంచరించినయెడల పితృ శ్లేష్మ నాడియని దెలియవలెను.

పితృశ్మర నాడి ప రి త్న .

వాతశ్మరము వచ్చినయెడల నాడి వక్రముగను, చంచలముగను చరించుచుండును. శయ్య చల్లగా నుండును.

పితృశ్లేష్మ నాడి .

పితృ కఫనాడి సూక్ష్మముగను, శీతలముగను స్థిరముగను చరించును.

పితృప్రసోపాదులందు లక్షణాంతరము.

శ్లో॥ ఆచ్ఛంచరూక్షంచ సిశంచవాతా
దుష్టాహుణు పీతమధోఽతిపిత్రాత్
స్థిగంఘనం శుక్లతరంగభాచ్చ
మిత్రైస్తుమిశం సకలస్యచిహ్నమ్ ।

శ్లో॥ వాతేనమష్టంబధ్నాతి పిత్రతోబుద్ధుదాయతే
కఫేనబిందుమాయాతి నిమ్బుతిత్రివోషతే॥

శ్లో॥ భద్రపీఠ వృథుకదర్పణ వద్మచ్చత్రశంఖ సచామరవిజామ్
కుండలాకృతిశుద్ధిభవే తైల రోగిణోహియస్య నతుసాధ్యః
పక్షి కూర్మవృషసింహ సూక్తైస్సర్పవాసరవితానవృశ్చితైః
గుమ్మైశ్చైశ్చశంతురోగిణోయస్య మూలవతితంసగతాయః

శ్లో॥ శ్వేతధారామహాధారా పీతధారాతథాజ్వరః
రక్తధారాద్విరరోగః కృష్ణాదమరణంభృవమ్॥

శ్లో॥ సౌమిరేనమతస్తం మాతులుగసమవృథమ్
పానీయస్యసమమూత్యై మపక్వరసలోభవేత్॥

శ్లో॥ అధోబహుళమరక్తం మూత్రమాలోక్యతే యథా
వచంతితదతీసార లింగంతు లింగవేదినః
జలోదర సముద్భూతం మూత్రం కుంకుమపింజరమ్
మలేర పీతవర్ణంచ బహుళంచ పృజాయతే॥
పీతంస్వచ్ఛం జాయేతమూత్ర పిత్తోదయేనతి
సమధాతౌపునఃకూప జలకుల్యం ప్రజాయతే
మూత్రంచ కృష్ణతామూతి త్రియరోగాకులస్యచ
త్రియరోగోభవేన్యస్య తమసాధ్యం వివిధిశేత్
ఉద్భవం పీతమధోరక్తం మూత్రం వైద్యవరస్తదా
సితప్రకృతి సుభూతం సన్నిపాతస్య లక్షణమ్
యస్యేత్యుగససంకాశం మూత్రస్సేతేఽపిపింజరే
రసాధిక్యం విజానీయాన్నిర్దిశేత్తస్య లంఘనమ్
పీతంచ బహుళంచైవ ఆచూతాత్ప్రజాయతే
రక్తంస్వచ్ఛంచయన్మూత్రం తజ్జ్వరాధిక్యలక్షణమ్
ధూప్రవర్ణం యథామూత్రం జ్వరాధిక్యం వదేత్తథా
కృష్ణమచ్ఛంచ జానీయాత్సన్నిపాతజ్వరోద్భవమ్
పీతుతథోప కృష్ణచ్ఛాయంబుద్ధుదసంయుతమ్
మూత్రంప్రయతిదోషే సంశయోవాన్యవైద్యరాజ్ఞా
అపేక్షక్తఫేగాదిమస్త్రుచేక్షురసోపయమ్
సితేఽనితేఃఫేయూత్రం నిరామేచ జ్వరేఽపివేత్॥

వాతాధిక్యంబున హేమాశ్రమ స్వచ్ఛముగను, రోతుముగను, తెల వ్రవర్ణము గలదిగను, పిత్రాధిక్యంబున ఆపరిమిత వేడిగలదిగను, రక్త మిక్రిత పీతవర్ణము గలదిగను, స్నేహాధిక్యంబున ప్రియంబుగను, బిరువు గను, ఆపరిమిత శ్వేతవర్ణముగను, ద్వంద్వరొంగుబున మిత్రవర్ణము గలది గను, సన్నిపాతంబున సమస్త చిహ్నులుబులను గలదిగ నుండును.

అల్పాచమానమందు విడిచిన నూనెబొట్టు వాళిరోగంబున మండ లాకారంబుగను పిత్రరోగంబున బుద్బుదాకారంబుగను, కఫరోగమున చిన్నబిందువులుగను, త్రిదోషమున మనసునదిగనుండును.

వ్యాధిగ్రస్తునియొక్క అల్పాచమానమందు విడిచిన నూనెబొట్టు భద్రపీఠము, అటకులు, కర్పణము, పద్మము, ఛత్రము, శంఖము, చామ రము, పిణకుండలము మొదలగువానిలో దేనిఆకారంబుగ నేర్పడునో అట్ట వానియొక్క వ్యాధి సాధ్యమని యెఱుంగవలయును. మూత్రమున విడి చినతైలబిందువు, పక్షి, తాబేలు, ఎద్దు, సింహము, అడవివంది, పాము, కోతి, ధ్వజము, తేలు, కోడి పిసిరూపముగ వీర్పడినయెడల అట్టివానిరోగ మసాధ్యమని యెఱుంగవలెను.

అల్పాచమానము తెల్లగను, పీతవర్ణముగను వహాధారగను వచ్చు చుండినయెడల జ్వరంబని దెలియవలెను. రక్తవర్ణముగ నుండినయెడల దీర్ఘజాఢ్యమని దెలియవలెను. నల్లగ వచ్చుచుండినయెడల మృత్యువు దప్పదని దెలియవలెను. రోగపీడితుండు సౌఖ్యతుల్యముగను వేడిగను మాతులుంగ ఫలరస తుల్యంబుగను శుద్ధోదకంబువలెను మూత్రమును విడిచినయెడల ఆమూత్రము అపక్వరసమువలన గలిగినదని దెలియవలెను.

మూత్రమున కథోభాగంబున మిగుల రక్తముగ నుండినయెడల ఆతిసారరోగలక్షణమని దెలియవలెను. నేతికణమువలెనుండినయెడల జలొదరంబనియు, వత్సలోగాని, చల్లలోగాని, సమానముగ వచ్చిన యెడల, ఆమవాత రోగమనియు, కంఠమవలె ఎఱ్ఱగ నేని, మలముతో గలిసి పీతవర్ణమువలెను వచ్చినయెడల వాతజ్వరమని దెలియవలెను.

పసువువర్ణముగలదై స్వచ్ఛముగ నుండినయెడల పిత్రజ్వరమనియు

హృదయ తుల్యముగ వచ్చినయెడల సమధాతీ కనియు కృష్ణవర్ణముగ నుండినయెడల త్వరతోగమనియు దెలియవలెను. అట్టిత్వరతోగ మసాధ్యము పాత్రతోని మూత్రము పైభాగమున పీకవర్ణము గలదిగను అధోభాగమున రక్తవర్ణము గలదిగ నున్నయెడల పితృప్రకృతి సన్నిపాతతోగ మనియు ఇతరులసహాయముగ నేత్రములు వింజురము గలదిగ నుండిన రసాధిక్య రోగమనియు దెలిసికొని లంఘనమును చేయంపవలెను. పీతవర్ణముగనుండి అధిక మూత్రోత్సర్జనంబగుచుండిన అమవాత రోగంబనియు లేటగను రక్తవర్ణముగ నుండిన అమవాత జ్వరాధిక్య లక్షణమనియు నిర్మలమై కృష్ణవర్ణముగ నున్నయెడల సన్నిపాత జ్వరంబనియు దెలియవలెను.

మూత్రము అధోభాగమున పీతవర్ణము గలదిగను పైభాగమున కృష్ణవర్ణము గలదిగ నుండి బుద్బుదముద్బవించినయెడల ప్రసూతి రోగమని దెలియవలెను. మూత్రము పితృరోగమున పీతవర్ణము గలదిగను వాతరోగమున రక్తవర్ణము గలదిగను శ్లేష్మరోగమున నుడుగులో గలసినదిగను నిరామమున మిగడవలెను జ్వరమున చిరకురసమువలెను దెలియవలెను.

పితృనేత్రలక్షణము .

పితృప్రకోపమున కన్నులు పసుపువర్ణముగను ఎర్రపువర్ణముగను ఆకుపచ్చ వర్ణముగ నుండి దీపమును చూడలేకుండును.

పాణి సంఖ్యా ప్రమాణము .

మనుష్యుడు ప్రతినీత్యము 21600 ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు విడుచుచుండును. అట్టి యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు కాలాధీనంబై నశించును. దేహమనెడి గేహమున వాయువనెడి రక్షపాలకుడు నిరసించియున్నాడు అట్టివాయువు ప్రవేశకాలమున పదియంగుళముల ప్రమాణముగలదిగను నిర్లమన కాలంబున ద్వాదశాంగుళ ప్రమాణంబు గలదిగ నుండును. పురుషునకు మనస్సు చలింపక నుండువలెను. అందువలన వాయువును, వాయువువలన నగ్నియు స్థిరంబుగనుండును. అట్టి యగ్ని యెల్లప్పుడును కాలమునే నిరీక్షింపుచుండును.

తం ఖ ద్రా వ క ము .

జలేడుపట్ట, తేమడుపట్ట, అకుతేమడుపట్ట, చింతచెక్క, మోదుగ చెక్క, అరటిపండ్లు, నువ్వుకట్ట, ఉత్తరేణి, గవ్వలు, శంఖము, తెగడ మొదలగువానిని దెచ్చి వేరువేరుగా భస్మముచేసి వేరువేరుగా తైరము తీసి, పాదరసము, పంచలవణములు, పంచతైరములు, మొదలగునవి ఒక్కొక్కతలము గంధకము, మూడతలములు తురవిరాళ్లు, ఖడ్గి, ఉప్పు, అన్నభేడి, నవాసాగరము మొదలగు వస్తువులు వేరువేరుగా ౬ తులములు చొప్పున చేర్చి చూర్ణముచేసి, నిమ్మపండ్లరసముచేత మర్దించి ఊర్ధ్వ నలికా యంత్రమున నాల్గుజాములువండి ద్రావకము తీసుకొని గాజసీసాలొ నునిచి, తులములో నలువదియవ భాగముగాని యిరువదియవ భాగమును గాని నీల్మిలోనైనను శొంతిచూర్ణముతోనైనను సేవించినయెడల గుల్మములు, మూలవ్యాధులు, శ్లిహరోగములు నివర్తించును.

ఔషలిచూర్ణము మాదీఫలము వెన్నతోగలిపి వుచ్చుకొనిన యెడల హృదోగ్రములు త్రయలు, నివర్తించును.

పంచతైరములు .

1 సద్యతైరము 2 యవతైరము 3 గాజపు 4 అప్పలొత్తారము 5 సాంబ్రాణి.

పూర్ణ చంద్రోదయము .

ఒకపలము శుద్ధిజేయబడి చిన్నముక్కలుగా కత్తిరింపబడిన కుండనపు బంగారురేఖలు, ఎనిమిదిపలములు శుద్ధిజేయబడిన పాదరసము పందొమ్మిది పలములు శుద్ధిచేయబడిన అమరశిల గంధకము ఖల్వమున జేర్చి ఎఱ్ఱపత్తిపువ్వుముల రసముతో నొకదినమంతయు చక్కగామర్దించ వలెను. మరొక దినము పైమందునే కలబందరసములో మర్దించవలెను. తమపరి శనగగింజ ప్రమాణముగల మాత్రలుజేసి, గాజుకుప్పెలో నునిచి, చీలమన్నువేసి వాలుకాయంత్రమునందు వృదుతీర్ణ గాఢాగ్నులచే మూడు దినపలములు వండవలెను. సాంగశీతలమైన తదుపరి యంత్రము నుండి దియ్యవలెను. మాత్రలు చిగురుటాకులవలె నెఱ్ఱగా నుండినచో యాషధము చక్కగా సిద్ధమైనదని యెరుగవలెను. ఒకపలము పచ్చ కర్పూరము, ఒకపలము జాజికాయలు, ఒకపలము లవంగములు, ఒక

పలము పిప్పళ్ళు, నాల్గు మినవగింజలవ్రమాణమైన మంచి కస్తూరియు నూరి పైమందులో మిశ్రిత మొనర్పవలెను. ఈయాషధమును మినవ గింజంత తాంబూలముతో సేవించినయెడల పీఠ్యవృద్ధి గలుగును. ఎట్టి మదించిన స్త్రీలైనను తృప్తిపరచగల శక్తిగలవాడగును. ఈయాషధ సేవనమువలన దీర్ఘకాలమునకు యౌవన వంతులై యుండురు. నెయ్యి, పెరుగు, మధుర భక్ష్యములు, మిగడ, జెన్న, ఫలములు, మొదలగు పుష్టిసంగు పదార్థముల భుజింపవలెను. ఈ యాషధ సేవనముచే నూర్గురుస్త్రీలైన తృప్తి పరచగలడు. ఒకసంవత్సరము సేవించిన సమస్త విషములును నిర్విర్యముగలవగును సర్వరోగములు నశించును.

వసంత కుసుమాకరము.

2 పాళ్ళు సువర్ణభస్మము, 2 పాళ్ళు వెండిభస్మము, మూడుపాళ్ళు కాంతభస్మము, మూడుపాళ్ళు రవభస్మము, నాల్గుపాళ్ళు ఆభ్రకభస్మము, నాల్గుపాళ్ళు ముత్యపుభస్మము ఖల్వముననునిచి జెఱుకురసము, ఆవుపాలు, అడ్డసరపాకురసము, చందనకషాయము, వట్టివేరు కషాయము, కురువేరు కషాయము, వసుపు కషాయము, అరటిగడ్డరసం తామరదుంప రసం జాజి మొగ్గ రసం మొదలగువానితో ప్రత్యేకముగ వాక్కుక్కదానిలో నేడిసి సారులు మర్దించవలెను. తదుపరి కస్తూరితో భావనచేయవలెను. పంచ దార, తేనె, నెయ్యి మొదలగువాని ననుపానముగా జెట్టుకొని యాషధ మును రెండుగురిగింజలంత ప్రమాణమును భుజించినయెడల సమస్తమేహములు, శ్మయ, బలహీనత నశించును. ఇంద్రియవృద్ధి గలిగించును. ఈ యాషధమును భార్యయున్న గృహస్థులే భుజింపవలెను. చక్కని సంతానము కలుగును. అమితమైన కామోద్రేకమును గలిగించుననుట కిసుమంత యైన సందియములేదు.

కా ల పు రు షో త్ప త్తి .

శ్లో! ఆదోక్యశయ్యగేబ్రహ్మ మహేశం వాక్యమబ్రవీత్ |

తవాజ్ఞయా మహాదేవా సృష్టానానావిధావిజాః |

సమస్తామత్సుతై ర్వాత్మిస్తా భవంత్యన్వేఽపితద్విదః!
 కామేనయాతిభార్యాసు పునఃసృష్టిః ప్రవర్తతే!
 గజై రత్వైర్మనుష్యాదైర్భిర్వాప్తేయంతుధరాఘ్రిలా!
 శీఘ్రాయాస్యతిశాతాభేలత్రయత్నోవిధీయతామే!
 ఏవం బ్రహ్మవచశ్శుత్వా శూలమై త్తన్మహేశ్వరః!
 తతోజ్జ్ఞేపుమానేకో భీమోఘోరపరాక్రమః!
 రత్నాంతోచనఃక్రోధీ బడబాగ్నియుతోనరః!
 ఊర్ధ్వకోశోలబ్ధిహ్వః కృత్రకో శోజతేంద్రియః!

పూర్వమున సత్యయుగంబున కమలాసనుండు మహాదేవునితో నీవిధముగ వచించెను. మహానుభావా! మాయాజ్ఞానుసారంబున నెన్ని యోమారులు నా ప్రకారంబుల ప్రజలను బుట్టిదిలిసి ఈ ధాత్రీతల మంతయు నాచే బుట్టింపబడిన గజాశ్వ మనుష్యాది జీవజాలముచే నిండి యుండ, నాటివ కోలుచును కామోద్రేక వశంబున స్త్రీలోబులై ప్రవర్తించుచున్నారు కాన క్రమశ్రమాదుక సృష్టియంతయు తనంతటతానే వృద్ధిబొందుచున్నది. ఈభారంబును సైవనోపకయిష్టతో యింకనో భూమండలంబంతయు పాతాళమువరకు క్రూరిపొవునని దలంచుచున్నాను కాబట్టి ఏ దేని యుపాయము యోచించుట యవశ్యక రవ్యమైయున్నది. ఆమాటలనువిని పరమేశ్వరుడు తన త్రిశూలము దిలకింప నాశూలాయుధ మునుండి భయంకరాకృతి గలవాడును ఘోరపరాక్రమంబున నగు నొక పురుషు డుద్భవించెను శాలన్పుత్యుపుబోలె ఝలిపించుచు నిష్పల కుపు యో యునట్లు రక్తవర్ణముగల కన్నులతో భీకర రాద్రమూర్తియై బడ బాసలముచు వెంటగొనియెనోయన తలవెంట్రుకలు చిందర వందరలై చిందులాడుచు వ్రేలాడుచు నాలుకను చప్పురించుచు సాచుచు పండ్ల పటపటగొఱుచు నొడలెరుంగక మత్తిలియొక్క బొబ్బరింతబెట్టి నిలువ బడెను.

భవితద్యతా జననము.

శ్లో॥ తద్వృత్త్యాతు మహాదేవః పార్వతీం వాక్యమబ్రవీత్
 జాతఏవమహామౌగ స్సంప్రసంహారకాంకః

ఏతస్య మోహనారాయ దేహభార్యాయధోచితః
 ఏవంశివచశ్చౌత్వస్యకం పృష్టందదర్శనా
 తతోదేవసముత్పన్నయోచ్యతే భవితవ్యతా
 రూపలావణ్య సంపన్నా పీనోన్నత పయోధరా
 మూరణాస్త్రం మోహనాస్త్రం కరాభ్యాందధతీశుభా
 శ్చేతవస్త్రపరీధానా లజ్జాపాగ్రవృణోచనా
 సాప్రణమ్యతతాదేవీ శివయోగగ్రతస్త్వితా
 శస్త్రజాలభరాశాంతా కాలచిత్ర విమోహినీ
 దృష్ట్వాతాం పావ్యతీహామమాజ్ఞా క్రియతామితి
 కాలస్య భవవత్సీ త్వ మతశ్చి త్తం ది మోహాయ
 యాచయస్వవరం శ్రేష్ఠం కురుకార్యం ప్రజాయతే
 తతః ప్రీతాతు సానాహ దేవ్యగ్రేహగతాస్థితా
 మమాధీన మిదంసర్వం బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మకం
 కాలశ్చాయం మమాధీనః కొపిమాం సచ వేత్స్యతి
 అబ్రహ్మస్తంబ పర్యంతం విష్ణోర్దే వ్యాంచకూలిని
 ధృష్టిర్మచునమై వాస్తీమత్స్వరూపాఽవిదన్వీమే
 ఏవముత్సా భవాన్యాసా పాణిగ్రహ నుచీకరత్
 కృతకృత్యో భవతాంల ఉద్వాహ్యభవితవ్యతామ్॥

బిడు మహాకూిగుండని చింతించి పరమేశ్వరుడు పార్వతీనకకు
 దిరిగి 'వీనిని మోహింపజేయునట్టి యొక్కయువతిని సృజించి భార్యగా
 నీయవలయునని యాజ్ఞయొసంగ' నాపార్వతీయు దన వీఖువై ఘనకు
 దిరిగిజూడ నామె వెనుకవైపునుండి రూపలావణ్య సంపదలతో గూడి
 వట్టువయు, నించుక యెత్తురుగలిగి, మనోహరంబులైన కుచంబులు
 వలపుగుబుక తెల్లని వలువధరించి మూరణాస్త్రంబును మోహనాస్త్రం
 బును కరములదాల్చి లజ్జావశంబున నర్థమాలితంబులగు సేత్రములతో
 సొంపుని పుడు భవితవ్యత యను నొక్క దివ్యాంగన మందగమనముల
 తోడ నసాగర్వతీ పరమేశ్వరుల యగ్రభాగంబునకు వచ్చి వారలకు
 దండప్రణామము లాచరించి శస్త్రభారవాహనాది క్రియానిరతుండగు

కాలుని మనస్సును సైతము మోహసాగర బున ముంచివేయ దలంచుచు నిలువబడెను.

నీవు నాయాజ్ఞచొప్పున నీకాలపుకముని వివాహ మొనర్చుకొని యాతని మోహింపజేయుచు, చతుర్ముఖుని యొక్క కార్యంబు నిర్వహించు నట్లొనర్చుమని పార్వతి వచించు నాక్యములను శిరసావహించి గుంతువ్వురాలై యట్లు వచించెను.

బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మకంబగు నీకగంబంతయు తదధీనంబు కాలుదును నాకు వశుడు ఒక్కడును నన్ను దెలియజాలడు బ్రహ్మ మొదలు క్రింది స్తంభమువరకు గల ప్రపంచముంతయు సమదృష్టిలోడ విక్షింపుచుండెదను నా స్వరూపంబును దెలియజాలరు సర్వప్రపంచము నాయాధీనములో నున్నది.

పిమ్మట కాలునకును భవితవ్యతకును వివాహమయ్యెను. కాలుడును తనలో తాను కృతకృత్యుండనై తనని దలంచెను.

కాలుడు జ్వరము మున్నగు భృత్యగణమును సృజించుట,

శ్లో॥ కృతోద్వాహంతుతంజాత్వా విధాతానాక్య మబ్రవీత్
 శ్రీఘ్రమాగమ్యతాం స్వామిన్ సృష్టిసంహార్యతామితి
 తతస్తుపృత్యాః కాలేన రచితాస్స్వస్థలేజసా
 భవితవ్యతయాసార్థం తతస్త్వ స్వామిలేజసా
 శోషోజ్వరః పాండు కాస శ్వాస పానాత్మ యాదికాః
 ఆశ్మన్తరాగిరిచరాశ్శత శస్త్రేననిర్మితాః
 సర్వావ్యాఘ్ర మృకాస్సింహ వృశ్చికారాక్షసాగజాః
 భూతప్రేత పిశాచాశ్చ బాహ్యస్థాః పరిచారికాః
 తస్మాభ్యంతర శక్త్యాచ కామినీ మోహినీతృషా
 లజ్జాహం కృతిబుద్ధ్యా నిద్రా ద్వేషభయాదికాః
 గృహణీ కామశూలాశూ చీఘ్రిర్మూర్ఖాశ్శరీతృషా
 శాకీనీ ధాకీనీ ఘోరా ఇత్యాద్యాబాహ్య పాతుకాః
 ఏవంపరివృతం దృష్ట్వామనస్యేవం విచారయత్
 మత్రతోఽన్యధికోలోకే నజానే భవితవ్యతామ్

బ్రహ్మవిష్ణుమహేశాద్యా హననీయాఃప్రమాదతః
ఏవంవిచార్యమనసిచుహేశం హంతుముద్యతః॥

అనంతరము చతుర్ముఖుడు వివాహితుడైన కాలునితో 'స్వామీ !
శ్రీఘ్రముగ దయచేయుము స్వప్నిని సంహరింపుము' అని ప్రార్థించెను.

అంతట కాలుడు భవితవ్యతా సహాయమువలన తన ప్రభావతి
శయంబునను, త్తయ, జ్వరము, పాండువు, కాసము, శ్వాసము, పానా
త్యయము మొదలగు రోగ రూపములైన అంతరంగిక భృత్యులను సర్ప
ములు, వ్యాఘ్రములు, తోడేళ్ళు, సింహములు, వృశ్చికములు, రాక్ష
సులు, గజములు, భూతములు, ప్రేతములు, పిశాచములు మొదలగు
బాహ్యపరిచారకులను.

అభ్యంతర శక్తివలన మోహినియను శక్తిని తృప్త, అహంకారము,
బుద్ధి, ఆధి, నిద్ర, ద్వేషము, జయము, మొదలగు భృత్యగణములను,
బాహ్యశక్తివలన, గ్రహణి, కామిల, విషూచిక, వసునము, మూర్ఖ,
అశ్మరి, తృచ, శాకిలి, ధాకిలి, మొదలగు భృత్యవర్గమును భూభార
మును హరింపజేయుటకై సృజించెను. ఇట్లు సంపూర్ణ సైన్యంబు నా
యత్త వరచుకొని ఇంక లోకంబున నాకన్న నధికుడెవడు? భవితవ్యత
యెట్లు నడుపించునో దెలియనేరనని దలంచుచు ముమ్మందు బ్రహ్మ
మహేశ్వరుల సంహరింపవలయునని దలంచి మహాదేవునిదగ్గరకు కేరి జంప
నుద్యుక్తుడయ్యెను.

శ్రీ త లా జ న న ము .

శ్లో॥ తందృష్ట్వాతు మహేశేన శక్తి రేషా పృథర్వితా
అతిఘోర విరూపాక్షీ సంకీర్ణ జఘనోదరీ
దంఢహ్య మానకోపేన జ్వాలయంతీ దిశోదశ
తస్యాస్తు దృష్టిపాతేన కాలస్సర్వాంగపీడితః
నానాస్ఫుటైః పరివృతో దహ్యమానోరుషాగ్నినా
తస్మైదృశీమవస్థాంతు దృష్ట్యా దాహాదయోగపాః
తద్దైవావివిసుస్సర్వేకః ప్రభుః కశ్చనేవకః
బలినస్సకలావశ్యాస్సేవకా నిర్బలస్యన

భగ్నాహంకారకం దృష్ట్వా తంకాలంభవితకృతా
 ఈషద్విహస్యతం ప్రాహసతే సాధుఃపాంకృతిః
 మదధీనం జగత్సర్వం మదాజ్ఞాక్రియ తాంత్రియా
 త్వయాస్వత స్తతారంభః కృత స్తేనే దృశీగతిః
 ఏషామదంశసంభూతా శీతలాతాం ప్రసాదయ
 అవశ్యం తవసాహాయ్యం కరిష్యతిత్వయాదృతా॥

పరమేశ్వరుడు వాని భీకరా కారంబును కృత్యంబుతో జూచి జను
 నము వరకును వ్రేలాడు దీర్ఘదరంబుతో ఘోరరూపిణియు రోషాగ్ని
 వలన ప్రజ్వలించుచున్న కన్నులు గలదియునగు నొక్క మహాశక్తిని
 గనుపరచెను పదిదిక్కులనొక్కసారిగ మంటబెట్టునట్లున్న యా మహాశక్తి
 దృష్టిప్రసారంబు సోకిన మాత్రముననే కూర్చుండగు కాలుని యొడలం
 తయు నానావిధములగు స్ఫులకంబులచే నిండి భగభగమని మండప్రా
 రంభించెను.

ఇట్టి దుస్థితి నవలోకించి దాహాది రోగంబులు నావహింప ప్రారం
 భించెను. లోకంబున బలవంతునకు నందరును భృత్యులుగానై శక్తిహీనుల
 కొకరైన సాయపడరుగదా !

ఇట్ల హంకారంబు దొరంగి యభిమానంబు చచ్చివడియున్న
 కాలునిచూచి చిటునవ్వునవ్వి భవితవ్యత యిటులఁబలికెను. నీకింత దుర
 హంకారంబు గూడదు నీవు స్వతంఢ్రించుటవలననే యట్టిదారుణమైన
 దుస్థితి వాటిల్లినది ప్రపంచమంతయు నావశమైయున్నది కాన నాయాజ్ఞా
 ప్రకారంబు వర్తించుటేని సర్వశుభంబు లొనగూడును. ఇమ్మహాశక్తియు
 మదంశ సంభూతురాలగు శీతలయనంబరగును ఈమె నారాధించితివేని
 నీకెట్టి కష్టములును రాకుండ కాపాడును.

కాలుడు శీతలను స్తుతించుట.

శ్లో॥ అన్యశ్శీతలాస్తోత్రస్యదేవర్షిః

అనుష్టుప్పందః శీతలాదేవతాలక్ష్మిర్ద్విజమ్భవా

నీతక్షిః సర్వవిస్ఫోటక నివృత్తయే జపేవినియోగః

ఈశ్వర ఉవాచ:—

శ్లో॥ వందేహం శీతలాందేహిం రాసత్సాంధిగంబరాం

మార్జనీకలహోపేతాం శూర్పా లంకృతమస్తకామ్

పందేహం శీతలాదేహిం సర్వరోగభయాపహమ్ ।
యామాసాద్యనివ రైత విస్ఫోటకభయంహ హత్ ॥

శ్లో॥ శీతలే శీతలే చేతియోబ్రూ యాద్దాహ పీడితః
విస్ఫోటకభయం ఘోరం గృహేతస్య నశాయలే
శీతలేజ్వరదగ్ధస్య పూతిగన్ధగతస్త్రిచ
ప్రణష్టచక్షుషః పుంసస్త్యామాహంజీవనౌషధమ్
శీతలేతనుజాన్రోగాన్నవ్రాజాం హరసిదుస్తరా
విస్ఫోటకవిశ్లేర్ణానాంత్యమే కామృతవర్షిణీ
గలగణ్డగ్రహరోగా యేచాన్యేదారుజాన్మృజామ్
త్వదనుభ్యాసమాత్రేణ శీతలేయాన్తి సంక్షయమ్
నమస్త్రం నౌషధంతంత్రం పాపరోగస్యవిద్యతే
త్వమేకాశీతలేధాత్రీ నాన్యాంపశ్యామిదేవతామ్
మృణాళతస్తుసదృశీం నాభిహృన్మధ్య సంచితామ్
యస్త్యాంసం చిన్తయేద్దేవితస్య మృత్యుర్నజాయతే॥

చేతులయందు కలశంబును, చీపురుకట్టయును, శిరంబున చేట
మరచుకొని దిసమొలలో గాడిదపై నెక్కి యొప్పుచున్న శీతలా మహా
దేవికి నమస్కరించెను.

ఏ నుహాదేవియొక్క ప్రాపు జేసినయెడల ఘోరమగు విస్ఫోటక
భయము నివారణమగునో యట్టిరోగభయసంహరిణియగు శీతలాదేవికి
మ్రొక్కుచున్నాను. విస్ఫోటక రోగంబున దాహపీడితుడై యెవ్వడు
'శీతలా శీతలా' యని స్మరించునో వానియింట విస్ఫోటక భయంబు
లుండవు.

ఓ శీతలాదేవి ! తాపజ్వరముచే మంటలె త్తినవానికిని దుర్గంధముతో
గూడిన వానికిని కన్నులుపోయినవానికిని జీవనాధార భూత బగు నౌష
ధమువంటి దానవని పెద్దలు వచ్చితురు.

మానవుల శరీరమునందు జన్మించిన దుష్టములగు రోగములనెల్ల
తారదోలుదువు. స్ఫోటకమువలన శిథిలమైన శరీరముగలవారికి యమృత
వర్షమును గురిపించి యానందమును గలుగ జేయుదువు.

గల గండముగల గ్రహములు మొదలగునవి దారుణములగు రోగములు నీనామస్మరణమును జేసినమాత్రముననే దూరమగును.

పాపరూపంబులగు యీ మహారోగంబులకు మంత్రములుగాని కౌషధములుగాని లేవు. నీవొక్కదానవే రక్షింపగల సమర్థత గలదా నవు మరియేదేవతయు గాపాడజాలదు.

నాభికిని హృదయమునకు మధ్యభాగమున తామరతూటితో నుండు దారమువలె ప్రకాశించుచున్నది నీ స్వరూపమును ధ్యానించు వారలకు మృత్యువు సయితమురాదు.

శీతలాదేవి కాలునకు వరములిచ్చుట.

శ్లో॥ ఏవంస్తుతాతదాదేవీ శీతలాప్రీతమానసా

ఉవాచవ్యాఘ్రం కాలాయ వరంవరయసత్త్వరమ్॥

శ్లో॥ ఆహోచాద్భుతమాహాశ్లేష్మం తదదృష్టం మయాధునా

పీడామమతుమాక్షిప్రం ప్రహర్షం కరుతేసదా॥

శీ త లో వా చ

శ్లో॥ ఏషాశవ జగత్కర్త్రీ భార్గ్యేయం భవితవ్యతా

అస్యాఅజ్ఞాంప్రవర్తస్తే బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరాః

అహంత్యంచ మహేశాద్యా మమాధీనాస్తుతన్మతాః

బుద్ధ్యధీనాశ్చతాయంతే వ్యాదృశీ భవితవ్యతా

సాహాయంతే కరిష్యామి హరిష్యామి ప్రజాశిమాః

ఉపాదనీతు యాఖాదే దాదాపుష్టతపోపరమ్

తంగర్భభక్షయిష్యామి సాపిచేద్దష్టభాగ్భవేత్

సస్తుష్టాశీతలేనాహం సదాతస్సేవకస్యచ॥

వైన జెప్పినరీతిగ సంస్తుతింప నద్దేవియు ప్రసన్నురాలయి నీకు వలయువరంబులు వేడుమన నమ్రుడై యిట్లనియెను. జననీ అద్భుతమగు నీమహాశ్లేష్మమునుగనుగొంటిని నీయనుగ్రహమున నాపీడయంతయు నివర్తింపజేసి పరమానందము నొందివును. అని ప్రార్థింప నద్దేవియు. ప్రసన్నురాలయి నీకువలయువరంబు వేడుమననమ్రుడై యాతడిట్లనియె-

అమ్మా అద్భుతమగు సీమాహార్యమును గనుగొంటిని నీయను
గ్రహమున నాపీడనంతయు నివర్తింపజేసి పరమానందంబు నొందించుము
అనితేడ నద్దేవియు సీభార్యయగు భవితవ్యత ననుసరించియే జగత్తంత
యు నుద్భవించుచున్నది బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు సీమెయ్యాజ్ఞ ననుస
రించి ప్రవర్తించుచుందురు.

నీవును నేనను మహేశ్వరాదులుంగూడ భవితవ్యత యెట్లుండు
నో అట్లే బుద్ధికథీనలమగుచుండుదము ప్రజలను సహరించుచు నీకు సర్వ
విధముల సహాయపడుచుందును.

ప్రథమ రజస్వలయగు చిన్నది ఆనియందుష్ట పదార్థముల భుజించి
యటుపిమ్మట నుష్ణభోజనము చేయునని యాస్త్రీకి గల్గెడి గర్భంబుల
నాశమొనర్తును శీతలపదార్థములను భక్షించెడివారలు నాకు పరమ
ప్రీతులని దెలియుము.

శ్లో॥ వ్రత్యహం యాసమశ్నాతి మూలత్యర్కముపొడక్తి
తస్యాగర్భంనస్సృశామి యావజ్జీవం నసంశయః॥

శ్లో॥ మనుకోపేనసంయాంతం దాహోయస్తునరోత్రమ
దధిభుక్తం బ్రాహ్మణేభ్యో జలమేభ్యః ప్రదాయచః

శ్లో॥ స్వయమశ్నాతిసప్తాహం తస్యపీడాం హరామ్యహమ్
అష్టకంచమమ్రోద్ధి యఃపశేన్నానవస్సదా
విస్ఫోటకభయంఘోరం కులేతస్య సకాయతే
శ్రోతవ్యం పఠితవ్యంచ నరైర్భక్తి సమన్వితై॥

శ్లో॥ ఉపర్గవినిశాయ పరంస్వస్త్రియనలమహత్
శీతలాష్టకమేతద్దినదేయం యస్యకస్యచిత్॥

శ్లో॥ దాతవ్యం సర్వదాతస్మైభక్తిశ్రద్ధాన్వితోహియః
ఏవముక్తాస్తతస్సర్వే యధైవభవితవ్యతా॥

శ్లో॥ తథాలోకాః శిష్యాం సన్తికాలస్యవశమాగతాః
అథవత్యేశీతలాది చికిత్సార్కంప్రభావతః॥

తా॥ ప్రితిదినము జాతిపూవుల యర్కమును సేవించు గర్భవతికి జీవితకాలములో నెన్నడును గర్భబాధలను గలిగించనని నిశ్చయముగా నెఱుంగుము నాయాగ్రహమున జన్మించిన దాహమువలన పీడితుండగు వాడు దధోక్షనమును చల్లని జలమును విప్రులకొసంగి తానును నేడు దినంబులు భుజించిన యెడల యాబాధలను దొంగితును.

పైనుదహరించిన నాయష్టకమును పఠించువారికెట్టి బాధలును రాకుండ గావాడెదను భక్తియుక్తులై సర్వమానవులు నుపద్రవములు రోగములును గలుగకుండ సర్వశుభంబులు చేకూరుటకుగాను నాయష్టకమును పఠింపుచు విరుచుచుండవలెను ఈశీతలాష్టకమును భక్తిశ్రద్ధలతోగూడిన వానికి దప్ప యితరున కొసంగరాదు.

అని యిట్లు శీతలామహాదేవి యానతిచ్చిన యనంతరంబి యెల్ల సైన్యంబులును భవితవ్యతానుకూలంబుగ కాలునకు వశపర్తులై సృష్టి సంహారమునకు సమకట్టెను.

శీతలాహారంబులై న యర్కములు.

శ్లో॥ జాత్యర్కం చా కదళ్యర్కం శతపత్రార్కమేవచా
యోభంజ్యార్కధి భక్తార్థార్థ శీతలాతనమారయేత్
చందనం వాసకోస్తాం గుడూచీం ద్రాక్షయాసహ
ఏషామర్కశ్శీతలశ్చ శీతలాజ్వరనాశనః॥

జాతిపుష్పముల యర్కము, అరటిపండ్ల యర్కము, తామర పువ్వులయర్కము, సేవించి పెరుగన్నము భుజించినవారికి శీతలహింసం నదు, చందనము, అడ్డవరము, తుంగగడ్డలు తిప్పతీగ, ద్రాక్ష ఈయోష ధుల యర్కము శీతలమైనదియు శీతలాజ్వరమును హరించు నదియు నగును.

శీ త లా మ ం త్ర ము .

శ్లో॥ తారోమయాశీత లేతి చతుర్ధ్యస్తహృదస్తకమ్
మస్త్రీముచ్చార్యయోదద్యా లేద్దధీనిశతసంఖ్యయా

సచంద్రసేనశీతేన శతపత్రార్క కేణచ
అవశ్యమేవసప్తాహ ప్రయోగా ద్విణనాశనః॥

‘ఓం హ్రీం శీతలాయైస్వాహ’ అనుమంత్రరాజమును శతసంఖ్యచే
జపించి చంద్రార్క శతపత్రార్కముతో గూడిన చెరుగును ఏడుదిన
ములు ప్రయోగించినయెడల వ్రణములు నివారణమగును.

ఇ ది

(ఆ జ వ ప్ర క రణ ము)

ఆయుర్వేద వైద్యసారామృతము,

స మాప్త ము .

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

